

REFORMNI POKRET I STAROKATOLICIZAM U KOPRIVNICI

REFORM MOVEMENT AND OLD CATHOLIC CHURCH IN KOPRIVNICA

Daniel PATAFTA

Sveučilište u Zagrebu

Katolički bogoslovni fakultet

Vlaška 38

d.patafta@yahoo.com

Primljeno / Received: 10. 6. 2016.

Prihvaćeno / Accepted: 29. 11. 2016.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC: 283.5(497.5Koprivnica)“1918/1941”
282(497.5)“1948/1941”

SAŽETAK

Političke promjene u Hrvatskoj krajem 1918. godine dovele su do pokreta unutar dije-la hrvatskog katoličkog nižeg klera na području Zagrebačke nadbiskupije koji je tijekom 1919. godine prerastao u reformni pokret. Sam pokret prolazio je kroz više faza, a jedna od njih bila je i tzv »Koprivnička faza«. Tijekom 1920. godine Koprivnica postaje središte reformnog pokreta zahvaljujući njezinom župniku Stjepanu Zagorcu i kapelanu Stjepanu Vidušiću. Osim toga u ovoj fazi dolazi do pojačanih napetosti između reformaša i katoličkog episkopata, kao i do aktivnijeg uključivanja laika u spomenuti pokret, koji je do tada bio isključivo svećenički staleški pokret. Ovdje je osnivanja i prva reformaška župa koja je treba-la poslužiti kao model za osnivanje sličnih po cijeloj Hrvatskoj. Nakon definitivnog raskola s Katoličkom Crkvom i osnivanja Hrvatske starokatoličke crkve u Koprivnici je uređena sta-rokatolička župa koja je djelovala do 1941. godine. Župa prestaje s radom tijekom Drugog svjetskog rata zbog nenaklonjenosti ustaškog režima starokatolicizmu, da bi s krajem rata potpuno nestao svaki trag toga pokreta u Koprivnici.

Ključne riječi: reformni pokret, Koprivnica, Stjepan Zagorac, Stjepan Vidušić, Dragutin Tomac, hrvatsko-katolička župa, starokatolicizam

Key words: Reform movement, Koprivnica, Stjepan Zagorac, Stjepan Vidušić, Dragutin Tomac, Croatian Catholic parishes, Old Catholic church

Reformni pokret nižeg katoličkog klera u Hrvatskoj trajao je od 1919. do 1924. godine. Za to vrijeme on je prošao kroz više faza razvoja. Djelovanje preteča reformnog pokreta (1917.-1918.) pokazalo je, da dio nižeg klera nije bio zadovoljan tadašnjim odnosima unutar Katoličke Crkve. Ujedno je to bio nagovještaj da će uskoro doći do pokreta koji će imati za cilj provođenje reformi koje bi trebale demokratizirati katoličku crkvenu organizaciju i poboljšati materijalni i društveni položaj njenog nižeg klera. Svoj puni zamah reformni je pokret doživio u novonastaloj Kraljevini SHS. »Savremene želje«, odnosno zahtjevi katoličkih svećenika u Hrvatskoj, formulirani na tzv. »Boljševičkoj sinodi«, predstavljali su smjernicu u borbi za provođenje reformi u Katoličkoj Crkvi. Značajno je da niti jedan zahtjev nije dirao u temeljna vjerska pitanja, tj. dogme, nego su se isključivo kretali na području crkvene discipline i organizacije. Katoličke crkvene vlasti u Hrvatskoj oštro su osudile reformni pokret i njegove zahtjeve. Na prijelazu iz 1919. u 1920. godinu među svećenicima je došlo do diferencijacije oko pitanja daljnjeg vođenja akcije za reformu Katoličke Crkve. Većina je oštro ostala na tome da se tražene reforme moraju provesti legalnim putem unutar Katoličke Crkve. No, manjina je smatrala da je uspjeh jedino moguć ako se provede prekid svih veza s Katoličkom Crkvom i osnuje nova, neovisna vjerska zajednica. Koprivnička faza pokreta (1920.) pokazala je da jugoslavenski katolički episkopat, držeći se potpuno stava Svete Stolice prema češkom reformnom pokretu, nema namjeru prihvatiti sada ponešto izmijenjene zahtjeve sebi podređenog svećenstva i da je nasilno zauzimanje rimokatoličke župe te njeno pretvaranje u »hrvatsko-katoličku župu« neostvarivo. U svojoj posljednjoj fazi (razdoblje od 1921. do

1923/24.) reformni pokret zapada u naizgled bezizlaznu krizu i definitivno prekida organizacijske i dogmatske veze s Katoličkom Crkvom. Političke stranke i skupine u Hrvatskoj gledale su na reformni pokret isključivo s aspekta svojih uskih političkih interesa. U svrhu suzbijanja reformnog pokreta katoličke crkvene vlasti imale su, na zakonu utemeljenu, podršku najviših državnih organa. Jedini način da se prevlada kriza pokreta i ostvari željena reforma bio je prijelaz na starokatoličku vjeroispovijest. Nemogućnost provođenja reformi u Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj dovela je do stvaranja nove vjerske zajednice - Hrvatske starokatoličke crkve.

1. KOPRIVNICA - SREDIŠTE REFORMNOG POKRETA

Godina 1920. za reformni je pokret u Hrvatskoj predstavljala novu fazu djelovanja. Sve aktivnosti uglavnom su vezane uz Koprivnicu i njezina tadašnjeg župnika Stjepana Zagorca.¹ Zbog pritiska crkvene hijerarhije i polaganog osipanja reformaških redova sjedište reformnog pokreta preneseno je 1920. u Koprivnicu, gdje su tamošnji župnik Stjepan Zagorac i njegov kapelan dr. Stjepan Vidušić bili oduševljeni reformnim idejama, iako sve do ovoga razdoblja nisu imali značajniju ulogu u pokretu. Oblikovanje dvaju struja unutra reformnog pokreta, Cenkićeve i Petrićeve, stavilo je pred reformni pokret nove izazove koje je trebalo riješiti i iznova definirati postavljene ciljeve te usmjeriti rad pokreta. Zagorac potpomognut svojim *glavnim štabom*: Vidušić, Haberstock, Štemberger, Jiroušek i Žličar, preuzima vodstvo u reformnom pokretu nižeg katoličkog svećenstva.²

Prve korake koje je Zagorac poduzeo bili su pokretanje časopisa reformnog svećenstva *Preporod*, kao nastavljača dotadašnje *Nove Reforme*, 20. veljače 1920., i sazivanje *Udruženja hrvatskog katoličkog klera* za zagrebačku nadbiskupiju u Koprivnici 5. veljače.³ Proglas *Udruženja* pretpostavljao je novo organiziranje reformnog pokreta: *kako smo u dubini duše uvjereni o potrebi reforme, nalaže nam naša savjest, da ju neumorno tražimo i oko nje nastojimo... Hoćemo li uspjeti u svojim zahtjevima? Bez organizacije sigurno ne, neradom, nehajem i strpljivim čekanjem sigurno ne... Organizirani moramo uspjeti, jer će napokon i oni gore uvidjeti da ispunjenje naših zahtjeva traži dobro crkve i vjernika... Uklonili smo sve ono što je iz početka mnoge odbijalo i što je našem pokretu dosta škodilo... Za bolje i brže širenje naših ideja izdavati ćemo svoje glasilo možda i dvaput mjesečno u manjem opsegu.*⁴ Na

¹ Stjepan Zagorac rodio se u Karlovcu 12. prosinca 1868., a umro je na Sušaku 1. kolovoza 1936. Teološke studije završio je u Zagrebu. Godine 1892. zaređen je za svećenika zagrebačke nadbiskupije. Župnikom je bio u Jakuševcu u Koprivnici (1905.-1920.). U Velikoj Gorici izabran je 1904. za saborskog zastupnika Hrvatske stranke prava. Od 1907. do 1918. godine bio je koprivnički narodni zastupnik. U Sisku je osnovao i izdavao listove *Radnički glas* i *Sisački glas*, a u Zagrebu *Glas naroda*. Tijekom boravka u Koprivnici osnovao je i izdavao list *Hrvatska podravska straža*. Godine 1920. osniva i izdaje kao glavni urednik reformno glasilo *Preporod*. Nakon što je bio prisiljen napustiti službu koprivničkog župnika odlazi u Karlovac gdje 1921. postaje gradonačelnikom i na toj službi ostaje do 1924. godine. Organizira hrvatske katoličke župe u Koprivnici i Karlovcu. Godine 1925. imenovan je tajnikom starokatoličkog biskupa Marka Kalogjere. Tijekom šestosiječanjske diktature ponovno postaje gradonačelnik Karlovca, od 1932. do 1934., kao član Jugoslavenske nacionalne stranke. Napustivši svećeničku službu oženio se Klotildom Reš s kojom je imao dvoje djece. Nakon Karlovca djeluje na Sušaku. (Stjepan Zagorac, u: *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti 925-1925*, Zagreb, 1925., 287.; Stjepan Zagorac, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1937., 70-72.; DRŽAVNI ARHIV U KARLOVCU (dalje: DAKA), *Poglavarstvo grada Karlovca, Sjednički zapisi*; Stjepan Zagorac, u: *Primorske novine*, 1936., br. 313., 6.; Stjepan Zagorac (IN MEMORIAM), u: *Primorske novine*, 1936., br. 322., 2.; Stjepan Zagorac, u: *Starokatolik*, 1936., br. 8., 8.; Zlatko MATIJEVIĆ, Koprivnički župnik Stjepan Zagorac i reformni pokret nižeg rimokatoličkog klera u Hrvatskoj (1920.), u: *Podravina*, 4(2005.)7., 82.; ARHIV ŽUPE SV. NIKOLE KOPRIVNICA (dalje: AŽNKC), *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.-1934.*, str. 22.)

² Niko PETRIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1934., 49.; Dragutin TOMAC, Preteče organizacije Hrv. Staro-katoličke crkve u Zagrebu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1934., 43.; Z. MATIJEVIĆ, Koprivnički župnik Stjepan Zagorac i reformni pokret nižeg rimokatoličkog klera u Hrvatskoj (1920.), 83.

³ Viktor NOVAK, *Magnum crimen*, Zagreb, 1948., 98.; Reformni pokret Hrvata-katolika, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1931., 60.

⁴ Stjepan ZAGORAC, Privremeni odbor udruženja hrv. katoličkog klera za zagrebačku dijecezu izdao je slijedeći proglas, u: *Preporod*, 1920., sv. 1., 36.

sastanku od 5. veljače zaključeno je kako se bez obzira na protureakciju nadbiskupa Bauera treba nastaviti s djelovanjem i postaviti jasne ciljeve.⁵ To je učinjeno pokretanjem časopisa *Preporod* i spomenutim proglasom koji je u istom časopisu objavio Zagorac. Svećenici prisutni na sastanku zaključili su kako ne treba prekidati veze s crkvenim vrhom nego da se novom predstavkom na nadbiskupa pokuša temeljito objasniti postupke i ciljeve reformnog svećenstva, razložiti motive pokreta. Očekivalo se da će nadbiskup ovu novu predstavku prosljediti u Rim, a oni će okupiti poslanstvo svećenika koje će poslati papi: *uvjereni smo naime, da će sv. Otac prije uslišati naše želje kada mu ih mi direktno i autentično saopćimo a ne budemo se ni mi ni glava kršćanstva oslanjali samo na izvještaje biskupske, kako je to u Rimu rečeno čehoslovačkom odaslanstvu.*⁶ Neposredno prije nego li će objaviti *Spomenicu* Zagorac je 20. veljače bio primljen kod nadbiskupa Bauera i objasnio mu sve što će se u spomenici tražiti.⁷ *Spomenica* je tiskana u prvom broju *Preporoda* pod naslovom *Presvijetli gospodine nadbiskupe!* Potpisala su je 83 svećenika, članovi privremenog odbora *Udruženja hrvatskog katoličkog klera*.⁸ U spomenici se na početku konstatira kako je žalosno što zahtjevi reformnih svećenika *nijesu našli razumijevanja i dobrohotnosti ondje, gdje smo to u prvom redu očekivali. Još nijesmo pravo istupili pred javnost sa svojim željama i prijedlozima, još nijesmo imali vremena, da ih u dogovoru s pristašama dodatno ispitamo i sredimo, već smo bili napadnuti kao rušitelji vjere i crkve Kristove.*⁹ Zagorac ovdje očito aludira na događanja iz 1919. godine i reakciju crkvenog vrha na pojavu reformnog pokreta. Zatim izvještava nadbiskupa Bauera da su u nadbiskupiji stvorili *Udruženje hrvatskog katoličkog klera*¹⁰ koje bi trebalo biti početak organiziranja katoličkog svećenstva po cijeloj Kraljevini SHS.¹¹ Nadalje Zagorac kaže kako su u *skladu sa ovim općim programom i naše posebne želje i prijedlozi, za čije ostvarenje stvorismo ovu našu organizaciju.* zatim nabroja zahtjeve:

1. *Sjedinjenje svih kršćanskih crkvi.*
2. *Samostalnu crkvenu pokrajinu sa primasom za Jugoslaviju na čelu.*
3. *Autonomiju crkve na demokratskim načelima, ali uz priuzdržanje monarhijsko-hijerarhične konstitucije.*
4. *Narodni živi jezik u sv. misi, sakramentima i svim obredima.*
5. *Fakultativno moljenje brevijara.*
6. *Reformu teoloških studija.*
7. *Ukinuće obvezatnog celibata.*

⁵ V. NOVAK, *Magnum crimen*, 98

⁶ Stjepan ZAGORAC, Privremeni odbor udruženja hrv. katoličkog klera za zagrebačku dijecezu izdao je slijedeći proglas, 36.

⁷ Stjepan ZAGORAC, Presvijetli gospodine nadbiskupe, u: *Preporod*, 1920., sv. 1., 3-4.

⁸ Karlo Andres, Fran Bahorić, Julije Biščan, Ivan Bočkaj, Dragutin Boršić, Julije Bozeti, Franjo Bradarić, Tomo Capara, Tomo Carić, Juraj Cenčić, Nikola Cerjak, Stjepan Cerovac, Franjo Duh, Ferdo Echebreich, Ivan Erjavac, Julije Fabijan, Andrija Fischer, Mato Gaži, Ćiril Göszl, Antun Gold, Ivan Haban, Stjepan Haberstock, Gjuro Hanževački, Stjepan Horvat, Ivan Hrdjok, Karlo Josip Iskra, Davorin M. Ivanović, Karlo Ivšić, Ivan Jakopec, Franjo Jakupek, Gabriel Janković, Dragutin Juretić, Janko Kasunić, Mihovil Kedmenec, Alojzije Klobouček, Josip Kocković, Mihovil Kolarić, Jerko Kollay, Zlatko Kolander, Vlatko Kopun, Franjo Korenić, Josip Kovačić, Ivan Kuhar, Mijo Lamot, Juraj Lajtman, Karlo Legin, Hinko Lesić, Ignatije Lipnjak, Ivan Lovreček, Dragutin Matijašić, Franjo Milić, Josip Milunić, Josip Mihaljević, Ivan Miškulin, Stjepan Murk, Julije Nemeč, Mijo Nejak, Josip Orlić, Aleksandar Petek, Franjo Resman, Lav Rubelli-Sturmfest, Ivan Sambolek, Stjepan Sanić, Karlo Sattler, Pero Svijanović, Nikola Skukan, Mihovil Skočen, Ivan Stanković, Andrija Stehno, Stjepan Strunjak, Fran Škrinjar, Josip Šmit, Mirko Tepeš, Mirko Veslaj, Stjepan Vodušić, Nikola Vučinovec, Dionizije Vukovarac, Mile Vučetić, Stjepan Zagorac, Vinko Žganec, Matija Žigrović. (Stjepan ZAGORAC, Presvijetli gospodine nadbiskupe, u: *Preporod*, 1920., sv. 1., 3-4.)

⁹ S. ZAGORAC, Presvijetli gospodine nadbiskupe, 1.

¹⁰ Ovo udruženje osnovano je kao protuteža *Svećeničkoj zajednici* koja je bila pod kontrolom crkvenog vrha i sve se brže širila po Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

¹¹ S. ZAGORAC, Presvijetli gospodine nadbiskupe, 1.

8. *Materijalno obezbjeđenje klera uredjenjem fonda za uzdržavanje istoga prodajom ili otkupom biskupskih, kaptolskih, župskih i crkvenih posjeda koji nadmašuju tzv. minimum gospodarstva, a uz doprinos države ili vjernika.*¹²

Na sastanku s Bauerom 20. veljače Zagorac mu je objasnio *kategoričku nuždu, koju diktiraju izvanredne prilike* u Kraljevini SHS kako bi svi zahtjevi reformnog svećenstva bili ispunjeni.¹³ Bauer je 9. veljače 1920. primljen u audijenciju kod pape Benedikta XVI., a 20. veljače susreo se sa Zagorcem kako bi mu saopćio papinu odluku.¹⁴ Tom prilikom papa je rekao nadbiskupu kako za Katoličku Crkvu u Kraljevini SHS vrijedi isto ono što je sadržano u njegovu dva pisma upućena praškom nadbiskupu Kordaču.¹⁵ To je ukratko značilo da se o većini zahtjeva ne može raspravljati i da reformni pokret treba slomiti. Zagorac, nezadovoljan odgovorom, izjavio je kako su *naše jugoslavenske prilike daleko različite od onih u Češkoj, pa zato, da si naše udruženje pridržaje pravo podnijeti sv. Ocu (osobno) temeljito obrazloženu predstavku o našem pokretu i našim zahtjevima.*¹⁶ Navodno je nadbiskup na to odgovorio da nije protivan tome, ali da ne bi mogao odobriti i priznati organizaciju koja ide za ukidanjem celibata i brevijara, za provođenjem demokratizacije Crkve i da se u liturgiju uvede narodni jezik.¹⁷ Pitanje celibata i dalje je bilo najspornije pitanje odnosa crkvenog vrha i reformnih svećenika, zato Zagorac nastoji ublažiti svoj stav prema celibatu i napominje: *mi ne tražimo posvemašnje odstranjenje celibata u katol. crkvi, već tražimo-kako je kod braće unijata-fakultativni brak.* Govoreći i o demokratizaciji Crkve, i ovdje ublažuje stav reformnih svećenika iz ranijeg razdoblja, svodeći ga na to da je jedni cilj demokratizacije samo da se poboljša materijalni status nižeg klera.¹⁸

Nadbiskup je nekoliko dana nakon toga, 26. veljače, pozvao reformnog svećenika Martina Ivanovića da se pred njim opravda.¹⁹ Dana 30. svibnja nadbiskup je u Brezovici napisao okružnicu protiv reformnog pokreta, koja je tiskana već dan poslije, 31. svibnja 1920.²⁰ Okružnica je tiskana u *Službenom vjesniku nadbiskupije zagrebačke*. Na početku okružnice nadbiskup bez okolišanja kaže da je razlog pisanja *rad nekih reformnih svećenika, koji hoće da stvore »udruženje hrv. kat. klera«, a glasilo bi im imalo biti »Preporod.«* U pismu što su ga na mene upravili s datumom »početkom veljače g. 1920.« saopćuju mi svoje rezolucije u osam točaka. Neke su od njih bar na oko bezazlene, ali ako se uzme na um duh, kojim odiše čitav taj pokret, vodi on nužno do otpada od Crkve, do skizme.²¹ U nastavku okružnice teškim riječima obara se na neka od zahtjeva reformnog svećenstva: *oni stvaraju organizaciju »udruženje hrv. kat. klera« i članovi ove organizacije obvezuju se, da će se boriti za onih osam programskih točaka. Vele doduše, da ne misle raditi bez biskupa niti si prisvajati biskupsku vlast. Ističu, da*

¹² Isto, 2.

¹³ Isto, 4.

¹⁴ S. ZAGORAC, Presvijetli gospodine nadbiskupe, 4.; NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera*, sv. IV., 1920.

¹⁵ S. ZAGORAC, Presvijetli gospodine nadbiskupe, 4.; Tri su temeljne točke koje je Bauer izvukao iz pisma nadbiskupu Kordaču od 3. i 29. siječnja 1920. (vidi bilješke: 355. i 356.), odnosno iz okružnica i dekreta kongregacije sv. Oficija izdanih po nalogu pape Benedikta XV. Bauer navodi slijedeće: 1. *Sv. je Otac sam i pred nadbiskupom praškim i pred izaslanstvom čehoslovačkog klera još mjeseca juna prošle godine najodlučnije osudio pokret protiv celibata, te izjavio »da se neće nikada dogoditi da ga apost. Stolica ukine ili ublaži,«* što opet izjavlja u ovim poslanicama; 2. *Sv. Stolica izjavlja, kako je »suvišno isticati da neće nikada pristati na to da se crkva preustroji na pučku,«* tj. *demokratskim načelima*; 3. *Sv. Stolica u velike hvali i odobrava, što je čehoslovački episkopat raspustio udruženje klera »Jednota,«* te dopušta osnutak udruženja klera samo u pojedinim biskupijama i to tek uz uvjet, da su u njima zajamčena prava biskupske vlasti. *Sv. Otac izrijekom veli, »da kler, ma bio i udružen, za očuvanje crkvene discipline mora nužno ostati pod vlašću i nadzorom biskupa, koji mora s njima vladati i ravnati.* (Matija PAVIĆ, Okružnice, u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske*, 30. IV. 1920., br. 7-8., 26.)

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Nadbiskupijski arhiv Zagreb (dalje:NAZ), *Dnevnici nadbiskupa Bauera*, sv. IV., 1920.

²⁰ NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera*, sv. IV., 1920.

²¹ Antun BAUER, Predraga u Kristu braćo i duhovni sinovi moji!, u: *Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke*, 31. V. 1920., br. 4., 29.

žele samo legalno raditi. Vele poimence glede celibata, da će se pokoriti konačnoj odluci sv. Stolice. Sve je ovo samo opsjena i pretvaranje... To je očito duh sektarski, jer su tako radili svi otpadnici. nastojali su pridobiti za svoje zablude Crkvu i njezina vrhovnog poglavara, a kada to nije išlo okrenuli su Crkvi leđa.²² Dalje navodi kako su protivno njegovoj volji nakon osude Reforme počeli izdavati *Novu Reformu*, a sada *Preporod*. Kada su došli k njemu sa svojim zahtjevima on nije imao ništa protiv toga da idu u Rim, ali oni mjesto da su me poslušali, nastavili su svoju agitaciju i prenose je već u sam narod. Za svoju legalnu borbu traže zaštitu framasuna, židova i bezvjeraca protiv zakonskih poglavara svojih.²³ Ovo će biti klasična optužba kojom će crkveni vrh i oni blisku njemu napadati reformno svećenstvo. Nadbiskup izražava nadu da će već ovo mnogima zavedenima otvoriti oči, te će se odvratiti od »Udruženja« i »Preporoda,« a prionuti uz svog zakonitog ordinarija.²⁴ Nadbiskupovu okružnicu komentirao je dr. Andrija Spiletak koji razrađuje dva pisma koja je Sveta Stolica uputila praškom nadbiskupu, a na koja se pozivao i nadbiskup Bauer, i zaključuje svoju raščlambu slijedećim riječima: na temelju toga proglašuje i g. nadbiskup Bauer sadašnju organizaciju nižeg klera kao nedopuštenu i osuđenu od vrhovne crkvene vlasti i pozivlje svećenike, da u teške dane što ih proživljavamo, kad kat. crkva i domovina naša treba složno, jako i oduševljeno svećenstvo, i oni treba da budu prožeti duhom Kristovim, a ne duhom svijeta, duhom revolucije.²⁵

Ciljevi i smjer reformnog pokreta bili su pojašnjeni *Spomenicom*. Dr. Juraj Cekić odmah poslije tiskanja *Spomenice* detaljno razlaže u prvom broju *Preporoda* taktiku i program reformnog svećenstva: našom spomenicom upravljenom nadbiskupu Zagrebačkom dolazi pokret katol. nižeg klera u državi SHS u novu fazu. Cenkić, zastupnik umjerene struje u pokretu koja se zalagala za rješavanje reformnih pitanja u Crkvi, ograđuje se od ranijeg agresivnog nastupa, a osobito od Miloševića i njegovog pokreta, naglašava kako se ne smije poistovjetiti hrvatski pokret s češkim koji je završio u raskolu. On navještava kako će se dok ne dođe odgovor iz Rima raditi na tome da se skuplja, osvješčuje i prikuplja u stalešku organizaciju.²⁶ Potom objašnjava temeljne zahtjeve koje je reformni pokret iznio pred nadbiskupa: zar ne odgovara duhu vremena, da narod preko svojih crkvenih odbornika sam bira svoje župnike i to na prijedlog biskupa... Što je u tome protucrkenog? Autonomija je crkvena u Jugoslaviji i te kako poželjna za katolike. Takovu autonomiju imadu pravoslavni, protestanti, na njoj rade muslimani, a zar da katolici budu izloženi milosti ministara, kao što je do sad bilo za pokojne Austro-Ugarske... Kraj toga dajemo lajkatu i podčinjenom svećenstvu veća prava u pogledu crkvene imovine i načinu uprave crkve... Zar se zahtjev za narodnim jezikom kosi sa crkvenim duhom? Tolike crkve katoličke na istoku hvale Boga u liturgiji narodnim jezikom... Nakon govora o celibatu i brevijaru Cenkić zaključuje kako zahtjevi reformnih svećenika nisu ništa protucrkeno, već da se ide za rekristijanizacijom klera.²⁷

Iz priloženog se vidi kako se reformni pokret nastavio kretati smjernicama zacrtanim u *Savremenim željama*. Na poziv Stjepana Zagorca u Koprivnici je 4. ožujka 1920. održan sastanak privremenog odbora *Udruženja hrvatskog katoličkog klera* na kojemu je Zagorac izvijestio članove o rezultatima svoje audijencije kod nadbiskupa Bauera nakon što se on vratio iz Rima. Odbor je odlučio da se odmah sutra (5. ožujka) nadbiskupu pošalje memorandum s molbom da ga se prosljedi Svetoj Stolici (radilo se o *Spomenici* koja je 20. veljače 1920. tiskana u *Preporodu*). U izaslanstvu su se nalazila tri svećenika: Stjepan Zagorac, Stjepan Sanić i Nikola Cerjak.²⁸ Prema zagorčevu izvještaju nadbiskup je delegaciju lijepo primio, preuzeo memorandum, koji je sada već imao 90 potpisa. Nadbiskup je pritom obrazložio svoje stajalište, ono isto koje je zauzeo kada se pozivao na pisma Svete Stolice praškom nadbiskupu, a koje nije išlo u prilog nastojanjima reformnog svećenstva. Nezadovoljni odgovorom članovi delegacije

²² A. BAUER, Predraga u Kristu braćo i duhovni sinovi moji!, 30-31.

²³ *Isto*, 31.

²⁴ *Isto*, 32.

²⁵ Andrija SPLIETAK, Sveta Stolica i reformno svećenstvo, *Glasnik biskupija bosanske i srijemske*, 30. IV. 1920., br. 7-8., 27.

²⁶ Juraj CENKIĆ, Naša taktika i naš program, u: *Preporod*, 1920., sv. 1., 6.

²⁷ Juraj CENKIĆ, Naša taktika i naš program, 7-8.

²⁸ Stjepan ZAGORAC, Iz našega pokreta, u: *Preporod*, 1920., sv. 2., 1.

izjavili su da će oformiti izaslanstvo koje će otići u Rim pred papu te su zamolili *neka se ne bi kod podjeljivanja župa zapostavljalo ili šikaniralo pristaše našega pokreta.*²⁹ Na kraju razgovora nadbiskup je savjetovao *deputaciji, neka bi odbor prestao s daljnjim agitiranjem, jer već ima dovoljno potpisa, pa neka podje što prije u Rim.*³⁰ Nakon toga delegacija je posjetila podbana dr. Franka Potočnjaka i povjerenika za bogoštovlje i nastavu dr. Alberta Bazalu. Oba vladina dužnosnika pokazala su veliko zanimanje za pokret, osobito zbog njegove važnosti *za zbližavanje i ujedinjenje zapadne i istočne crkve, za vjersku snošljivost te po tome za pravu kršćansku ljubav i bratstvo sinova jednog naroda.*³¹ Delegati su pritom izvijestili Potočnjaka i Bazalu kako namjeravaju ići u Rim i zamolili *neka bi joj hrvatska vlada isposlovala preko našeg zastupstva kod Vatikana audijenciju.*³² Predstavnici vlade su im to obećali, ali su ih zamolili za strpljenje dok se ne uredi trenutačno napeti odnosi između Italije i Kraljevine SHS.³³

Prema zaključcima sastanka od 4. ožujka 1920. izrađen je nacrt pravila *Udruženja hrvatskog katoličkog klera* za Zagrebačku nadbiskupiju. Nacrt je poslan svećenicima nadbiskupije i samom nadbiskupu *sa zamolbom da ih izvoli proučiti eventualno svoje opaske staviti i onda ih odobriti.*³⁴ Glavne uredbe nacrta pravila jesu slijedeće:

§ 1. Ime i sjedište društva

Ime društva jest: »Udruženje hrvatskog katoličkog klera.« Sjedište društva je Zagreb. Raspravni jezik je hrvatski.

§ 2. Svrha društva

Svrha društva jest:

1. *Raditi svim zakonitim sredstvima za provadjanje kršćanskih načela uopće, a napose onih katoličke crkve u javnom životu.*
2. *Braniti čast i prava crkve i svećenstva.*
3. *Raditi o poboljšanju materijalnih i pravnih prilika svećenstva.*
4. *Raditi napose za oživotvorenje onih osam točaka (u kraljevstvu SHS) navedenih u memorandumu od 20. II. 1920. u koliko to bude dozvoljeno po najvišoj crkvenoj vlasti (sv. Stolici) i biskupima.*

§ 3. Sredstva

Za postignuće društvenoga cilja služiti će:

1. *Skupštine, dogovori i sastanci svećenstva, a prigodice i katolika lajika u raznim mjestima.*
2. *Podnašanje peticija, adresa i pritužaba te izašiljanje deputacija na odnose oblasti duhovne i civilne.*
3. *Priredjivanje znanstvenih i pučkih predavanja prema §2.*
4. *Podupiranje katoličkog tiska izdavanjem i raširivanjem spisa, knjiga, letaka i časopisa prema §2.*
5. *Sabiranje i primanje novčanih doprinosa, zapisa, darova i slično.*
6. *Podavanje pravnih savjeta i zastupanje u parnicama pred oblastima duhovnim i svjetovnim po to određenim juridički kvalificiranim osobama.*
7. *Brinuti se za osiguranje i potporu članova u bolesti i starosti.*
8. *Posredovati kod oblasti duhovnih i svjetovnih (ministarstava i vlada⁹ za rješenje raznim podnesaka, molbi i slično.*³⁵

²⁹ S. ZAGORAC, Iz našega pokreta, 1.; Stjepan ZAGORAC, *Narodna crkva i katolicizam*, Zagreb, 1925., 13.

³⁰ S. ZAGORAC, Iz našega pokreta, 1.

³¹ *Isto.*

³² *Isto.*

³³ *Isto.*

³⁴ *Isto.*

³⁵ *Isto*, 1-2.

Predviđeno je da članom društva može postati svaki aktivni ili umirovljeni svećenik Zagrebačke nadbiskupije ako ga primi upravni odbor. Nadalje, naglašavaju kako su pravila društva *skroz na legalnoj bazi i složena su u duhu nadbiskupove okružnice od 25. veljače o.g.*³⁶ U popratnici odaslanog nadbiskupu Baueru između ostalog piše: *Mi stojimo na stanovištu, da s onom audijencijom Tvoje Preuzvišenosti u Rimu nije jošte sve učinjeno. Prema riječima Sv. Oca (u prvom pismu nadbiskupu Kordaču) veli on biskupima: »treba da sadanje stanje što brižnije i pozornije promotrite,« i opet »važ prvi posao ima biti, da ispitajte djelovanje toga društva, te da odlučite, može li se društvo preudesiti tako, da ostane netaknuta crkvena disciplina etc.« Naš episkopat nije učinio ništa od toga. Nadalje valjalo bi proučiti i prosuditi posebne prilike koje vladaju u našoj državi i na Balkanu uopće, gdje su katolici izmiješani s braćom grkokatolicima i pravoslavnima, koji svojim posebnim crkvenim odnošajima vrše već sada velik upliv na sve nas, a u budućnosti će još i više (jer će im se njihova staleška prava proširiti. Ako se iskreno želi sblizenje i sjedinjenje kršćanskih crkvi, onda se mora bezuvjetno na to i pomisliti. zato mi držimo da treba ponovno i po više puta podnijeti sv. Stolicu izvješće i tek onda izreći konačni sud.³⁷ Molimo da nam prečasni episkopat jasno kaže, koje točke naših zahtijeva i u koliko prihvaća, a glede kojih nam se valja obratiti u Rim. Mi smo izričito spomenuli u memorandumu od 20. veljače o. g., da smo spremni i na postepeno oživotvorenje naših zahtjeva, jer znademo, da se ovakove važne stvari ne oživotvoruju preko noći. Neće li prečasni episkopat raditi prema gore istaknutim savjetima sv. Oca, već samo izdavati ukaze, naloge i osude, to mi odklanjamo od sebe svaku odgovornost za posljedice, koje će neminovno nastati... Boljega lijeka proti vjerskom indiferentizmu proti raznim komunističko-socijalističkim agitacijama proti crkvi i svećenstvu, negoli što su tražene reforme - danas nema.³⁸*

Iščekujući nadbiskupov odgovor u vezi s nacrtom Pravila društva Udruženja hrvatskog katoličkog klera i onoga što je bilo izloženo u popratnici prošla su dva mjeseca. Bauer nije sazvao dijecezansku sinodu kako je obećao, ali je u Zagrebu od 12. do 20. travnja održana treća konferencija jugoslavenskog katoličkog episkopata.³⁹ Konferenciji je prisustvovao Francesco Cherubini, papinski nuncij pri kraljev-

³⁶ Isto, 2.

³⁷ Reformno je svećenstvo na temeljima narodnog ujedinjenja ostvarenog 1918. bilo zaneseno idejom i zahtjevalo da se počne raditi na ujedinjenju Istočne i Zapadne Crkve, odnosno katolicizma i pravoslavlja. Njihov stav nije nailazio na odobravanje vrha Katoličke Crkve u Hrvatskoj. Petar Grabić u svojem članku u *Katoličkom listu* zapisao slijedeće: *reformno je svećenstvo još od početaka svoga pokreta rado naglasivalo potrebu jedinstva istočne i zapadne crkve. pače je i svoje reformističke zahtjeve opravdavalo nuždom zblizenja istočne crkve sa zapadnom. I nošenje brade; i fakultativno moljenje časoslova; i dokinuće celibata imalo je pomoći zavađenju braći do vjerskog jedinstva. Ova želja za unijom opaža se u pojedinim brojevima njihova razno-imenog časopisa Preporod... Unionistička baza reformnog svećenstva može da se sviđi i dopadne liberalnim bezvjerskim duhovima u Jugoslaviji; ali ona nikako i nikada ne može da bude osnovica vjerskom sporazumu naših Crkvi, jer su obje zagrijane za pravom vrhunarnom objavom po Kristu, što reformiste s vida puštaju. (Petar GRABIĆ, Unija crkvi i reformno svećenstvo, u: *Katolički list*, 26. VIII. 1920., br. 32., 245-246.). Autora je očito na ovaj članak potakao članak iz *Preporoda* u kojem se analiziraju uzroci raskola između Istočne i Zapadne Crkve, gdje autor S. Z. zaključuje kako je upravljanje Istočne Crkve demokratsko i autonomno, a Zapadne monarhističko i centralističko: *u toj točki čini se da je nemoguć svaki kompromis. Ipak se možemo nadati, da će vrijeme i prosvjeta puka naći načina kako će se svladati i ova zaprijetka. Bude li se pako Rim davao u službu politike, napose talijanskog imperijalizma i tvrdokorno odbijao svaku reformu - nije teško pogoditi kako će se i kada ova raspra svršiti. Ostale pako razlike u obredima, odijelu, kalendaru i običajima nebi po sebi mnogo smetale sjedinjenju kršćanstva. (S. Z., Što dijeli istočnu crkvu od zapadne?, u: *Preporod*, 1920., sv. 3., 15-16.) Želeći pokazati kako pokret ima i nacionalno obilježje Zagorac je odbijajući prigovore suprotne strane želio dokazati kako je uvođenje narodnog jezika u bogoslužje, demokratizacije Crkve i pitanje celibata od nacionalne važnosti: *da se unese u naš narod raznih vjeroispovijesti ona toliko nam potrebna i korisna vjerska snošljivost i ravnopravnost, koja će uroditi uzajamnom kršćanskom ljubavlju i bratstvom. Jedino tako doći ćemo do zblizenja kršćanskih crkvi a potom do željenog mira, sreće, napretka i blagostanja na čitavom našem Slavenskom Jugu. I mi napose idemo za sjedinjenjem istočne i zapadne crkve, za čim već preko tisuću godina trži cijelo kršćanstvo - a do toga puta može se doći jedino putem traženih reforma. Jasno je da u tom radu trebamo pomoć i suradnje i braće Srba tako da mi ostanemo što jesmo, Hrvati. (Stjepan ZAGORAC, Pokret hrv. kat. reformnog svećenstva i Talijani, u: *Preporod*, 1920., sv. 3., 17-18.)***

³⁸ S. ZAGORAC, Iz našega pokreta, 2.

³⁹ Zaključci biskupske konferencije, u: *Katolički list*, 22. IV. 1920., br. 12., 89.; Biskupska konferencija, u: *Narodna politika*, 19. IV. 1920., br. 46., 1-2.

skom dvoru u Beogradu, koji je imao odlučujuću ulogu u vezi zahtjeva reformnog klera.⁴⁰ Uz moga pitanja o kojima je episkopat raspravljao govorilo se i o reformnom pokretu, zaključak konferencije bio je slijedeći: *episkopat je konstatovao, da se svećenički reformni pokret, kako se on sada ispoljava u »Preporodu,« protivi u jednome dijelu već poznatim odlukama sv. Stolice, te ga je otklonio i ne može ga pripustiti.*⁴¹ Episkopat se pozvao na pisma Svete Stolice nadbiskupu Kordaču i uzeo ih kao polazište za svoj odnos prema reformnom svećenstvu. Ovaj odriješiti stav episkopata dovesti će s vremenom do stvaranja ozračja kod djela reformnog svećenstva koje je sve više uviđalo kako je zacrtane reforme nemoguće provesti u krilu Katoličke Crkve. S druge strane dio svećenika se nakon ove reakcije episkopata povukao iz reformnog pokreta, dok su preostali počeli sve više radikalizirati svoje stavove.⁴² Zagorac je u travnju 1920. poslao nadbiskupu Baueru pismo u kojem mu ponovno izlaže osam zahtjeva *Udruženja hrv. kat. klera*, gdje otvoreno kaže kako je svjestan da Sveta Stolica nikada neće dopustiti raspravu o demokratizaciji Crkve, ukidanju celibata i fakultativnom moljenju brevijara.⁴³ Nadbiskup mu odgovara 28. travnja i kaže: *duh, koji bi imao da vlada u ovom udruženju, najjasnije se odrazuje riječima: »bio konačni odgovor iz Rima kako mu drago, mi već sada izjavljujemo, da ćemo - debita cum reverentia - nastaviti naš rad oko konačnog makar i postepenog oživotvorenja naših zahtjeva. S ovih razloga ne mogu predložena pravila potvrditi niti osnutak takvog Udruženja hrv. kat. klera dopustiti. Što se pak tiče »Preporoda« moram istaknuti da u njemu vlada isti duh kojim je disala Reforma i Nova Reforma, te ga poradi toga osudjujem i zabranjujem. Podjedno je biskupska konferencija jednodušno zaključila, da svi svećenici koji su potpisali memorandum datiran »početkom veljače 1920.« imaju potpisati priloženu izjavu i potom je vratiti.*⁴⁴ Izjava koju su trebali potpisati svi svećenici pristalice reformnog pokreta glasila je ovako: *ovime svečano izjavljujem, da ću biti u svemu poslušan Svetoj Stolici i mojem Ordinariju, kako sam to svečano obećao pred Bogom na dan moga redjenja. Isto tako svečano izjavljujem i obećajem pred Bogom sveznajućim, da neću sudjelovati ili biti članom nikakve svećeničke organizacije koja ne bi bila prije odobrena od Ordinarija; isto tako da neću držati niti podupirati niti čitati nikakvih svećeničkih listova koji ne bi bili odobreni od Ordinarija, a napose »Reformu«, »Novu Reformu« i »Preporod.« Osudjujem svaki pokret protiv onih crkvenih uredbi, glede kojih je od Svete Stolice već zabranjen svaki pokret, a napose onaj protiv celibata i za demokratizaciju crkve. Sve to potvrđujem svojim svećeničkim poštenjem i potpisom svoga imena.*⁴⁵

Na odluku episkopata reagirao je u *Preporodu* Stjepan Vidušić: *mjesto dijecezanske sinode za kojom vapi svećenstvo, da se porazgovori o premnogim važnim pitanjima i da se donesu shodni zaključci, sazvaio je nadbiskup Bauer konferenciju episkopata države SHS... Kakvom se dobru moglo nadati svećenstvo znajući, da o njegovim interesima zaključuje čovjek poznat sa svog nelijepog postupka s duhovnim sinovima... Do te je osude moralo doći i ne čudi joj se nitko, tko pozna mentalitet naših poglavara. Ne smije se dirati u njihovu vlast ni džepove, ne smije se dirati u stare običaje... Odmah na početku htjelo nas se rastepsti pozivajući »vjerno« svećenstvo, da se vrsta u redove »Svećeničke Zajednice.«... Sama osuda našeg pokreta skroz je nepravedna... Nije osuda nikako opravdana, ali je zato tragična. Zar nije tragika, kada tko uživa misleći da zabija nož u srce svog neprijatelja, a ne vidi da probada srce svog djeteta, ne čuti da probija svoje vlastite grudi? To čine biskupi svojom osudom i postupkom... Uvaživši sve, naš je odbor zaključio, da »Udruženje« ima nastaviti svoj rad ne obazirući se na nepravednu i bezrazložnu osudu. Mi smo razvili zastavu svojih načela i ne polažemo je nikome pod noge znajući da su naša načela, načela Kristova. Nadbiskup nije Crkva... Svaka vlast, a prema tomu i dužnost poslušnosti imade svoje granice... Nastavljamo svoj rad. naši su redovi jako prorijedjeni...⁴⁶ Vidušić-*

⁴⁰ Zaključci biskupske konferencije, u: *Katolički list*, 22. IV. 1920., br. 12., 89.; V. NOVAK, *Magnum crimen*, 99.

⁴¹ Zaključci biskupske konferencije, u: *Katolički list*, 22. IV. 1920., br. 12., 89.; Biskupska konferencija, u: *Narodna politika*, 19. IV. 1920., br. 46., 1-2.

⁴² Usp. V. NOVAK, *Magnum crimen*, 99.

⁴³ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 16.

⁴⁴ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 16.

⁴⁵ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920.

⁴⁶ Stjepan VIDUŠIĆ, *Nakon osude*, u: *Preporod*, 1920., sv. 3., 1-3.

va reakcija pokazala je koliko je jaz nastao između episkopata i djela reformnog svećenstva koje nije htjelo prihvatiti zaključak biskupske konferencije. Podjela koja se javljala već 1919. sada je postajala još radikalnija i vodila je k neminovnom raskolu, koji će na kraju i uslijediti. Ovaj tekst pokazuje i to da je veliki dio reformnog klera napustio pokret, pokorio se odluci biskupske konferencije čime je sam pokret bio jako oslabljen. Očigledno je bilo na obje strane kako je nakon ove odluke biskupske konferencije nastao nepremostiv lom koji je vodio prema raskolu. Da što uspješnije ugušili reformni pokret biskupi su, slično kao biskupi u Češkoj, zatražili od svih pripadnika pokreta da potpišu *Izjavu* kojom osuđuju svaki *pokret protiv crkvenih uredbi, glede kojih je od Svete Stolice već zabranjen svaki pokret, a napose onaj protiv celibata i za demokratizaciju crkve*.⁴⁷ Zagorac je odbio potpisati ovu izjavu, odrekao se svoje župe i suspendiran je *ab officio et beneficio*, dok je njegov kapelan Stjepan Vidušić dobio premještaj u Slavoniju.⁴⁸ Po završetku konferencije u Rim je poslan izvještaj sa zaključcima. Nadbiskup Bauer dobio je krajem svibnja odgovor državnog tajnika kardinala Gasparria vezan uz reformni pokret: *napose hvali Njegova Svetost čvrsto držanje, što su ga Vaše Gospodstvo i vrijedni Vaši drugovi zauzeli naprama neprihvatljivim prohtjevima jednoga dijela tamošnjeg klera. U toj je stvari sv. Otac svoje mišljenje izrazio u dva lista, što ih je udostojao upraviti na Monsignora Kordača, nadbiskupa praškog... Ponavljajući svoje izjave dane u tim listovima, sv. Otac podjedno odobrava zaključke zagrebačke konferencije Episkopata gledom na spomenuti pokret*.⁴⁹

Jedno od glavnih prijeponih pitanja biti će i dalje pitanje celibata. *Preporod* će izdati niz članaka tijekom 1920. godine u kojima će se pisati protiv celibata.⁵⁰ Stjepan Bakšić u *Katoličkom list* objavljuje članak protiv reformnog pokreta i njegovih zahtjeva. Osobito se pozabavio pitanjem celibata. Njegov članak pokazuje do koje mjere su se zaoštrili odnosi između reformnog svećenstva i onoga koje je pristajalo uz crkveni vrh. Bakšić kaže *da znademo ocijeniti »žuti pokret,« da se zamamnim njegovim idejama otmemo sami i da ga uzmogremo što uspješnije pobijati pred narodom - treba da znademo što danas »žuti pokret« znači, čime opravdava svoju organizaciju i koji im je psihološki izvor*.⁵¹ On opisuje reformni pokret kao onaj koji se bori protiv crkvenih poglavara i za ukinuće celibata. Njega podržava slobodnozidarski tisak koji koristi reformni pokret za rušenje morala, religije i crkve. Nadalje nastavlja: *i ako bi smo možda morali priznati, da oporba protiv crkvene vlasti nije bila u žutom pokretu izražena kao programatsko pitanje, nego da je kao faktički postulat nastala tek kao reakcija na crkveno stajalište prema zahtjevima »žutog klera,« a ono ipak moramo reći ito, da ta oporba sada »de facto« postoji i da je ona danas karteristikon »žutog« pokreta*.⁵² Bakšić smatra kako niti jedan od zahtjeva reformnog pokreta, crkvena autonomija, slavenski jezik u Crkvi, ukinuće celibata i poboljšanje materijalnog položaja, nisu takvi da bi svojim sadržajem mogli biti uzrokom takvog žestokog otpora reformnog svećenstva. Analizom navedenih zahtjeva Bakšić dolazi do zaključka kako je reformni pokret *bitno i isključivo anticelibatarski* i kako upravo u tome leže psihološki izvori svih njihovih zahtjeva.⁵³ Na kraju članka autor kaže *da je žuti pokret zli plod nezdravog društvenog millieua i odraz nezdrave duševnosti pojedinca... Nije potrebna temeljita rekonstrukcija Crkve, kao što hoće »žuti,« nego je potrebna sanacija*

⁴⁷ Josip LONČARIĆ, Nova faza reformnog pokreta, u: *Katolički list*, 20. V. 1920., br. 16., 121.

⁴⁸ Josip LONČARIĆ, Nova faza reformnog pokreta, 121-122.

⁴⁹ Pietro C. GASPARRI, Pismo sv. Stolice nadbiskupu zagrebačkom, u: *Katolički list*, 10. VI. 1920., br. 19., 145.

⁵⁰ Nastaviti će se niz članaka započet u *Novoj Reformi* koje je pisao Kosta Kulišić pod naslovom *Kratka povijest celibata (neženstva)*. (Kosta KULIŠIĆ, *Kratka povijest celibata /neženstva/*; u: *Preporod*, 1920., sv. 1., 9-16.; Kosta KULIŠIĆ, *Kratka povijest celibata /neženstva/*, u: *Preporod*, 1920., sv. 2., 7- 12.; Kosta KULIŠIĆ, *Kratka povijest celibata /neženstva/*, u: *Preporod*, 1920., sv. 3., 7-11.). Tiskan je i članak o sv. Ulriku augsburškom biskupu i njegovo pismo papi Nikoli II. protiv celibata. (Biskup svetac-protiv celibata, u: *Preporod*, 1920., sv. 3., 11-14.) Pitanje druge ženidbe javilo se i među svećenstvom SPC-a. Tako dr. Vojislav Janjić s bogoslovije u Beogradu navodi kako i kod njih postoji pokret koji traži drugu i treću ženidbu svećenika i da episkopu budu oženjeni. (Korespondencija, u: *Preporod*, 1920., sv. 1., 30-31.)

⁵¹ Stjepan BAKŠIĆ, Žuti pokret, u: *Katolički list*, 12. III. 1920., br. 4-5., 25.

⁵² S. BAKŠIĆ, Žuti pokret, 26.

⁵³ *Isto*.

*socijalnog reda i praktičnog života pojedinaca.*⁵⁴ Odgovor na ovu analizu reformnog pokreta napisao je u *Preporodu* dr. Stjepan Vidušić karakterizirajući njegov članak kao *smiješan i ogavan*.⁵⁵ Još se jedan autor, pod pseudonimom *Zagrabiensis*, okomio u *Katoličkom listu* na reformni pokret. Međutim i govori kako u reformnom pokretu i ma onih koji iskreno traže reformu crkve, ali da ih pojedinci zavede na krivi put. Zamjera reformnom pokretu što se počeo širiti i među laicima, gdje su postigli i nekih većih uspjeha. I on kaže da je glavna točka prijepora pitanje celibata. Zatim govori o riječkom slučaju i Jeronimu Tomcu te njegovom pokušaju reforme redovništva. Autor dosta trezveno analizira cijeli reformni pokret, svjestan da su Crkvi potrebne reforme, ali da se one ne provode na takav način nego da Crkva sama treba preuzeti brigu o reformama i provoditi je, a reformni pokret potpuno ugušiti.⁵⁶ Josip Lončarić je, nakon suspenzije Stjepan Zagorca i nakon što je većina svećenika potpisala *Izjavu* koju je nametnula biskupska konferencija, komentirao to ovim riječima: *a prestat će i grozna sablazan, što je reformni svećenici uzročiše svojim pisanjem naročito protiv celibata, gdje su život svećenika nasploh prikazivali u najgnusnijim slikama.*⁵⁷

Bez obzira na osudu episkopata i Svete Stolice dio hrvatske, liberalno orijentirane inteligencije osnovao je 13. svibnja u Koprivnici *Udruženje hrvatskih katoličkih svjetovnjaka* s privremenim odborom na čelu. Predsjednik društva bio je Ivan Stemberger, ravnatelj gimnazije. Odbor je izdao okružnicu, kojom poziva sve katoličke svjetovnjake na upis u društvo, koje je imalo za cilj: *poduprijeti borbu svećenstva za reforme, a proširiti će svoje djelovanje na sve zemlje u Jugoslaviji i radit će sporazumno sa sličnim udruženjima u drugim državama*. Program rada bio je prikazan u brošuri koju je izdalo *Udruženje* pod naslovom *Što hoćemo?* Kao četiri najbitnije stvari iznijeli su: 1. samostalnost i nezavisnost Katoličke crkve; 2. nova crkvena uprava koja će voditi brigu o postavljanju biskupa i župnika i o upravi crkvenom imovinom; 3. naš hrvatski jezik u svetoj misi i u svim ostalim svetim obredima;⁵⁸ 4. uređenje pravog kršćanskog obiteljskog života kod svećenika.⁵⁹ Osnivanje ovakvog pokreta najavio je Stjepan Zagorac u svojoj predstavki nadbiskupu Baueru: *upozorujemo već sad na ovu činjenicu: naš odbor obaviješten je, da se sprema velike zasnovana akcija hrvatske katoličke inteligencije sa svrhom, da podupre naš pokret. Stvoren je privremeni odbor, štampan i potpisan (po profesorima, učiteljima, liječnicima, činovnicima itd.) proglas, a izradjuju se i pravila. Bude li prečasn episkopat htio, da se uzme nama iz ruku vodstvo pokreta i ono tako predje u druge ruke, nestati će i baze na kojoj on danas još stoji, pa bi mogao rositi sasma drugim, neočekivanim posljedicama - jer za inteligencijom poći će neminovno i narod.*⁶⁰ Iako je prema najavi rad bio zasnovan dosta široko, namjeravali su obuhvatiti cijelu državu, on se sveo uglavnom na grad Koprivnicu. Razloge tome treba tražiti u osudi reformnog pokreta od strane crkvene hijerarhije i u osipanju svećenika pristalica reformnog pokreta te nedovolj-

⁵⁴ Isto, 27.

⁵⁵ Stjepan VIDUŠIĆ, »Žuti pokret«, u: *Preporod*, 1920., sv. 2., 5.

⁵⁶ ZAGRABIENSIS, Reforma, u: *Katolički list*, 15. IV. 1920., br. 11. 81-82.; Reforma u Crkvi, u: *Narodna politika*, 14. IV. 1920., br. 46., 1-2.

⁵⁷ J. LONČARIĆ, Nova faza reformnog pokreta, 122.

⁵⁸ Pitanje narodnog jezika u liturgiji i drugim obredima u sukobima reformnog pokreta s crkvenom hijerarhijom ostajalo je u sjeni pitanja celibata iako se i o njemu često raspravljalo jer ga se držalo svojevrsnim mostom prema pravoslavlju, ali i ovo je shvaćanje bilo na tragu liberalnih ideja s početka 20. stoljeća. Tako je u *Preporodu* tijekom 1920. izdano nekoliko članaka koji su se bavili temom staroslavenskog bogoslužja: Staroslavenko bogoslužje, u: *Preporod*, 1920., sv. 2., 15-16.; Staroslavenko bogoslužje, u: *Preporod*, 1920., sv. 3., 3-7.; Latinski, glagolski ili hrvatski, u: *Preporod*, 1. X. 1921., br. 2. 1.). Katolički je episkopat Države SHS na svojem prvom zasjedanju od 27. do 29. studenog 1918. zatražio od Svete Stolice da se pravo staroslavenke službe Božje protegne na područje čitave države, da se transkribiraju glagoljska slova u latinska i da Sveta Stolica dozvoli uporabu hrvatskog, odnosno slovenskog jezika u obredima na području čitave države. (J. GUNČEVIĆ, Godišnjica pokreta nižeg klera u Jugoslaviji, 29.). Reformni svećenici išli su korak dalje i tražili da se u obrede uvede narodni, hrvatski jezik, jer su staroslavenski jezik i glagoljica nepraktični i nerazumljivi. (Abbé Stambulow: Pokret nižeg klera za reformu i jedinstvo crkava u Jugoslaviji, u: *Nova Reforma*, 1919., sv. 2., 1-7.)

⁵⁹ Dragutin TOMAC, Staro-katolička župa u Koprivnici, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1934., 58.; Skupština katolika svjetovnjaka, u: *Demokrat*, 29. VI. 1920., br. 25., 5.

⁶⁰ S. ZAGORAC, Iz našega pokreta, 2.

nom interesu inteligencije da se aktivnije uključi u sam pokret.⁶¹ Nije se ostvarila niti prognoza da će stanovništvo slijediti svoju inteligenciju, jer prema Tomčevom pisanju većina seljaka i nižih slojeva građanstva držala se rezervirano prema pokretu i namjerama župnika Zagorca. Tomac navodi kako je seljaštvo uglavnom odobravalno ono što je odobrio Radić. Glavni tajnik stranke bio je tada dr. Kežman,⁶² koji je imao dosta jak utjecaj na Radića, a taj je utjecaj bio nepovoljan za reformni pokret. Tako da Zagorac nije mogao računati na većinu svojih župljana nego samo na inteligenciju.⁶³ Ljudevit Kežman, svećenik i tajnik HRSS-a u *Slobodnom domu* osporio je da reformni svećenici mogu biti radićevci, jer su se obratili i centralnoj vladi u Beogradu, odnosno Pribičeviću.⁶⁴

Reformni svećenik Nikola Cerjak izdao je programatsku knjižicu *Katolički svećenici svojemu narodu*. Cerjak u knjižici donosi zahtjeve *Udruženja hrvatskih katoličkih svjetovnjaka*. Prema tom programu oni traže: 1. samostalnost i nezavisnost katoličke crkve; 2. novu crkvenu upravu, koja će voditi brigu o postavljanju biskupa i župnika i upravljati crkvenim imetkom; 3. hrvatski jezik u liturgiji i drugim liturgijskim obredima; 4. uređenje pravog kršćanskog i obiteljskog života kod svećenika.⁶⁵ Kod zahtjeva o samostalnosti i nezavisnosti Katoličke Crkve u Hrvatskoj traže prvenstveno da se sklopi ugovor između Crkve i države, kako Crkva ne bi bila *sluškinja države, kako je bila u prijašnjoj državi*.⁶⁶ Razlažući drugu točku autor se najviše orijentirao na upravljanje velikom crkvenom imovinom u Hrvatskoj zato predlaže da imovinom i zakladama ne upravljaju samo biskupi nego *crkveni sabor*. *U tome bi saboru bila polovina svećenika i polovina poštenih katolika svjetovnjaka... Pod upravom toga sabora ne bi crkveni novac odlazio onamo, kamo ne bi smio, u džepove razne rodbine i nerodbine, nego onamo kamo mora: Za uzdržavanje svećenstva i korist Crkve*.⁶⁷ Nadalje se predlaže uređenje župa prema demokratskom sistemu i osnivanje odbora koji bi upravljali župnom imovinom.⁶⁸ Kod zahtjeva o narodnom jeziku u bogoslužju zahtjeva se da to bude hrvatski jezik.⁶⁹ Posljednji zahtjev usmjeren je protiv svećeničkog celibata. Zato autor i piše kako je *ovo najteža stvar o kojoj Vam moramo progovoriti*.⁷⁰ Za njega celibat nije Božji zakon, već ljudska uredba koja se može i treba dokinuti, ako ne barem ublažiti. Obrušava se na protivnike koji brane celibat i kaže da njihov cilj nije motiviran pohotom prema ženama nego: *mi znamo, da Bog svojim svećenicima nigdje nije zabranio ženidbu. Znamo da čovjek, koji pošteno živi sa svojom zakonitom ženom, ne čini ni najmanjeg grijeha, da dakle bračni život ne bi priječio svećenika da u svetosti i pobožnosti vrši svoju službi... Mi hoćemo samo jednu i to zakonitu družicu po zakonu onoga Boga, čiji smo sluge*.⁷¹ Ponovno je tiskana *Predstavka svećenstva zagrebačkom nadbiskupu* iz veljače 1920. godine, koji je sada potpisalo blizu stotinu svećenika, njih 98.⁷² Na kraju slijedi okružnica *Udruženja katoličkih svjetovnjaka u Koprivnici*. Oni na samom početku navode kako je jedino svećenički stalež ostao staležom kojim se *upravlja sredovječno i apsolutistički*. *Nema reda u*

⁶¹ Usp. Zlatko MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova*, Zagreb, 2005., 246.; Prema knjizi prijelaza na starokatolicizam u Koprivnici može se vidjeti kako su prijelaznici tijekom 1924. bili uglavnom iz redova bolje stojećeg građanstva, inteligencija i obrtnici (DRŽAVNA UPRAVA KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE-MATIČNI URED (DUKKŽ-MU): »Knjiga prelaza u starokatoličku Crkvu u Koprivnici«).

⁶² Usp. Zlatko MATIJEVIĆ, Radićevac iz »Esplanade.« Prilog poznavanju političke biografije vlč. dr. Ljudevite Kežmana (1927./1928.), u: *PILAR-časopis za društvene i humanističke studije*, 2(2007.)4(2), 31-50.; Zlatko MATIJEVIĆ, Prilozi za političku biografiju dr. Ljudevita Kežmana: od »Memoranduma« za Mirovnu konferenciju u Parizu do odlaska u Sjedinjene Američke Države (1919.-1922.), u: *Časopis za suvremenu povijest*, 38(2006.)3., 757-778.

⁶³ D. TOMAC, Staro-katolička župa u Koprivnici, 59.

⁶⁴ Usp. V. NOVAK, *Magnum crimen*, 100.

⁶⁵ Nikola CERJAK, *Katolički svećenici svojemu narodu*, Zagreb, 1920., 6.

⁶⁶ N. CERJAK, *Katolički svećenici svojemu narodu*, 8.

⁶⁷ *Isto*, 10.

⁶⁸ *Isto*, 11-14.

⁶⁹ *Isto*, 15-16.

⁷⁰ *Isto*, 16.

⁷¹ *Isto*, 21.

⁷² *Isto*, 24-31.

podjeljivanju beneficija (kanonicija i župa, ni u pravnom odnošaju svećenstva u materijalnim životnim prilikama.⁷³ Cilj je ove organizacije *izdašnije poduprijeti borbu svećenstva za reforme.*⁷⁴ Zamišljeno je da Koprivnica postane prva župa u kojoj će se provesti reforma, odnosno da župnika Zagorac uvede hrvatsko bogoslužje, župsko Vijeće za upravu crkvenom imovinom i *uređenje pravog obiteljskog života u župnom dvoru.*⁷⁵

Vrlo brzo uslijedio je odgovor druge strane na knjižicu Nikole Cerjaka, koju potpisuje *Svećenik nadbiskupije zagrebačke*, a koja je imala dozvolu cenzora Josipa Lončarića i imprimatur nadbiskupa Bauera. On u uvodu kaže da je izlaženjem ove knjižice prvo prekršen crkveni zakon jer za nju nije traženo dopuštenje biskupa, a katolički svećenik bi to morao znati. Ne štedeći riječi osude autor napada Cerjaka i sve reformne svećenike: *u spomenutoj knjižici iznesoše i nekoje svoje želje, kojima bi htjele tobože popraviti loše stanje vjere i Crkve u Hrvatskoj. Te svoje želje nastojali su lažima i klevetama tako izložiti, ne bi li kako zavarali tvoje hrvatsko katoličko srce. Ali sad, kada u svijetu vlada tolika smetnja, toliki metež, došao je njihov čas, da love u mutnome, da napadnu svoju Crkvu, da zavedu narod, da se dokopaju svega onoga za čim im već dugo srce čežne.*⁷⁶ Autor u nastavku teksta pobija njihove zahtjeve, a najžešće zahtjev o narodnom jeziku u liturgiji i drugim obredima, i o celibatu. Zanimljivo je i stajalište autora o narodnom jeziku: *žuti tobože spominju, da bi pobožnost naroda bila veća, kada bi se sveta misa služila na narodno m jeziku. A oni se sami bore protiv svećeničke molitve, protiv brevira!... Farizeji!... Ne poričemo, da bi možda pojedincu bilo ugodno slušati sv. misu u hrvatskom jeziku, ali ističemo da ovdje nema odlučivati osjećaj pojedinca, nego potreba i korist čitave crkvene zajednice. A za čitavu bi katoličku crkvu bilo štetno, kada bi svaki narod imao misu u svom narodnom jeziku. Jedinstvu i općenitosti Isusove Crkve više odgovara kada se u službi Božjoj upotrebljava jezik, kojim se služi mnogo ili više naroda...⁷⁷ Najžešće se obrušio na njihov posljednji zahtjev o ukidanju ili ublažavanju celibata.⁷⁸ U ovome dijelu autor je najoštriji u svojim napadima na zahtjeve reformnog svećenstva: *žuti vele, d ane znaju kakove su obveze primili, kada su se dali zaređiti. Farizeji! A znali bi i s 18 godina sve dužnosti braka, da su se ženili! Ali, ako im se više ne bi njihova žena svidjela, rekli bi opet, da nijesu znali, kakov su teret na se preuzeli ženidbom ili da nijesu nikako poznavali dotične ženske, i zato da im treba dopustiti drugu ženidbu. I tako bi kod mnogih to miješanje išlo i po više puta. Žuti vazda bi bili žuti! I u braku!⁷⁹ Na kraju tiskana je poslanica nadbiskupa Bauera vjernicima usmjerena protiv članova reformnog pokreta. Poslanica govori o Crkvi i njezinu božanskom porijeklu, da bi se nadbiskup na kraju obrušio na reformno svećenstvo slijedećim riječima: *za ovo naše zauzimanje dobro su znali i otpali svećenici, ali da prikriju svoj otpad od sv. Crkve katoličke, koji otpad ima sasvim druge razloge, uzeli su za spoljašnji cimer da se bore za nerodni jezik, tobože za narodnu kat. crkvu, dok u istini navaljuju na sv. Oca Papu, na biskupe, kao najgori heretici svih vremena... Oni su u rukama framasuna i bezvjera... Oni pak idu za tim da obore i unište čitavo kršćanstvo, a osobito Crkvu katoličku...⁸⁰ Ova knjižica i poslanica nadbiskupa Bauera pokazuju koliko se zaoštrio odnos između reformnog svećenstva i crkvenog vrha tijekom 1920. godine. Sam ton cijele okružnice, ali i knjižice, pokazuju da je crkveni vrh i oni koji su uz njega pristajali zauzeo strogi i nepomirljivi stav prema reformnom pokretu. Osjetivši kako čitav reformni pokret dolazi u pogibelj, uslijed povlačenja mnogih svećenika i djelovanja nadbiskupa Bauera, sastali su se u Koprivnici 17. svibnja 1920. Stjepan Zagorac, Niko Petrić, Stjepan Haber-***

⁷³ Isto, 31.

⁷⁴ Isto, 34.

⁷⁵ D. TOMAC, *Staro-katolička župa u Koprivnici*, 59.

⁷⁶ *Reformni pokret u Hrvatskoj*, Zagreb, 1920., 3.

⁷⁷ *Reformni pokret u Hrvatskoj*, 9.

⁷⁸ Prema stilu pisanja i velikoj sličnosti s člankom objavljenim u *Katoličkom listu* 12. III. 1920, pod naslovom *Žuti pokret*, autor ove knjižice najvjerojatnije je Stjepan Bakšić. Neke rečenice su doslovce uzete iz toga članka.

⁷⁹ *Reformni pokret u Hrvatskoj*, 15.

⁸⁰ Isto, 22.

stak, Stjepan Vidušić, Nikola Cerjak i Davorin Ivanović te zaključili kako treba nastaviti daljnju borbu i izlaženje *Preporoda*. za tu svrhu dao je Petrić 30 000 kruna.⁸¹

Bez obzira na sukobe i zaoštavanje odnosa s crkvenim vrhom Zagorac je od Koprivnice učinio sjedište reformnog pokreta kroz čitavu 1920. godinu. Crkveni vrh svoje je daljnje razračunavanje započeo micanjem Zagorca s mjesta župnika u Koprivnici i postavljanjem katehete Špoljara, neprijateljski raspoloženog prema reformnom pokretu.⁸² Kroničar župe sv. Nikole u Koprivnici⁸³ opisuje Zagorca kao čovjeka naobražena, krasnih sposobnosti, ljubazna ponašanja, ali i lakoumna, što je na svoju štetu dokazao.⁸⁴ Zagorac, međutim, nije prihvaćao nadbiskupovu odluku nego je i dalje ostao u župnoj kući ne želeći se odreći svoje službe. Također je u srpnju 1920. angažirao dr. Stjepana Vidušića da ga zastupa kod Nadbiskupskog duhovnog stola.⁸⁵ Postupak smjenjivanja Stjepana Zagorca išao je ovim tijekom. Dana 14. svibnja 1920. u Koprivnicu je od strane nadbiskupa Bauera poslan pomoćni biskup dr. Dominik Premuš. On je od Zagorca, u ime nadbiskupa, zatražio da potpiše izjavu kojom osuđuje pokret nižeg klera za demokratizaciju Crkve i za dokinuće obvezatnog celibata.⁸⁶ Franko Potočnjak na temelju izvornog zapisa donosi slijedeći tijek događaja: *nakon* što je biskup dr. Dominik Premuš g. župniku Zagorcu saopćio, kakovu je odluku od preuzvišenog g. nadbiskupa donio, koju bi imao provesti, izjavljuje g. župnik Zagorac, da će rezignirati na župi Koprivnica, što ovime i čini u nazočnosti potpisanih svjedoka, koju rezignaciju g. dr. Premuš u ime preuzv. g. nadbiskupa prihvaća. Uslijed te izjave biskup Premuš odustaje od provedbe suspenzioni ab officii naročito na daljnju izjavu g. Zagorca, da će na sastanku svećenika pristaša reformnog pokreta 17. o. m. položiti privremeno predsjedništvo Udruženja hrv. kat. klera koji je pristaša tog reformnog pokreta, da će istupiti iz odbora i samoga udruženja, da će obustaviti izdavanje koliko to o njemu ovisi i napustiti uredništvo »Preporoda.«⁸⁷ Poslije podne toga istoga dana delegacija *udruženja hrvatskih katoličkih svjetovnjaka* pohodila je biskupa Premuša i izjavila kako se građanstvo Koprivnice solidarizira sa svojim župnikom i ne prihvaća nametnutog administratora župe g. Jurja Špoljara.⁸⁸ Zagorac je svega nekoliko dana kasnije pisao nadbiskupu Baueru najavljujući protiv eventualne suspenzije pravni postupak, na što je nadbiskup okarakterizirao ovaj postupak kao čin neposlušnosti. U nastavku pisma upućenog Zagorcu nadbiskup Bauer kaže kako su *Udruženje kat. klera i »Preporod«* konspiracija protiv zakonitih glavara, a takvo što ne može trpjeti nikoje društvo. Za to ti nisam smio pripustiti osnutak takova društva - niti izdavanje takvog časopisa, te sam s punim pravom izdao protiv vas gornja dva naloga, a kad ih nećete da izvršite, morao sam vas udariti cenzurom suspenzije ad officio et beneficio et administratione et bonorum beneficium - to sve ostaje na snazi, dok Sveta Stolica ne reče svoju. Izvolite priposlati dakle svoj utok, da ga prosljedim na Sv. Stolicu.⁸⁹ Na Duhovsku nedjelju 23. svibnja održalo je koprivničko gradsko zastupstvo tematsku sjednicu *Zahvala župnika Zagorca na župi*. Gradonačelnik Kraljić pročitao je Zagorčevu izjavu prema kojoj je on bio prisiljen odstupiti sa župničkog mjesta. Nakon toga je podnačelnik Žličar pročitao prijedlog koji

⁸¹ Reformni pokret Hrvata-katolika, 60.

⁸² NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 6700.

⁸³ Najvjerojatnije je te bilješke unio kasniji župnik Stjepan Pavunić.

⁸⁴ Arhiv župe sv. Nikole Koprivnica (dalje: AŽNKC), *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.-1934.*, str. 22.

⁸⁵ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920.

⁸⁶ Zapisnik koji je Zagorac trebao potpisati sastavljen je u Zagrebu 3. svibnja i glasilo je ovako: *nadbiskup dr. Ante Bauer traži od vlč. g. Župnika Stjepana Zagorca izjavu slijedećeg sadržaja. Ovim svečano izjavljujem: 1. odlazem privremeno predsjedništvo udruženja hrv. kat. klera te istupam iz odbora i samog udruženja; 2. obustavljam izdava nje i napuštam uredništvo »Preporoda«; Podjedno mu nadbiskup nalaže, da ovu izjavu potpiše u roku od 8 dana pod prijatnom, da će ga inače udariti cenzurom ab officio et beneficio. na dnu izjave nalazi se Zagorčev potpis. (NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920.)*

⁸⁷ AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.-1934.*, str. 23.; Franko POTOČNJAK, *Malo istine iz naše nedavne prošlosti*, Zagreb, 1921., 54.; Original zapisa čuva se u: NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920.

⁸⁸ Suspenzija koprivničkog župnika Zagorca, u: *Riječ SHS*, 15. V. 1920., br. 83., 2.

⁸⁹ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 4587.

je jednoglasno prihvaćen od cijelog gradskog zastupstva. Prema tom prijedlogu grad Koprivnica: 1. protestira proti postupku crkvenih oblasti prema župniku Stjepanu Zagorcu; 2. ono traži od župnika Stjepana Zagorca, kao patron župe, da povuče svoju zahvalu na župi; 3. izjavljuje se solidarnim sa čitavim reformnim pokretom hrvatskog nižeg klera jer ga smatra ne samo vjerskom nego i nacionalnom stvari.⁹⁰ Nato je reagirao i Zagorac, koji je dotad tvrdio da se povukao sa službe jer mu nije bilo poznato raspoloženje naroda⁹¹ te je poslao nadbiskupu poruku u kojoj povlači svoju odreku i na želju župljana ostaje i dalje župnikom.⁹² Nadbiskup je odgovorio na ovaj Zagorčev potez suspenzijom *a divinis* i raspisao natječaj za koprivničku župu, a kapelana dr. Vidušića preselio je u Novu Bukovicu. Kako Vidušić nije htio otići u novu župu niti napustiti reformni pokret nadbiskup ga je suspendirao *a divinis*.⁹³ Slijedeći korak koji je Zagorac poduzeo bio je da je početkom srpnja došao u župni ured i rekao upravitelju Špoljaru kako je on ovdje župnik, a on mu može biti samo kapelanom. Od sada mora slušati samo njega, a ako to neće mora otići jer župa ne može imati dva župnika. Zagorac je nasilu istjerao Špoljara iz župnog ureda, a ovaj je cijeli slučaj prijavio nadbiskupu. Bauer je cijeli slučaj dojavio vladi, na što je načelnik Koprivnice dobio bana priopćenje kako Zagorca mora odstraniti iz župnog ureda. Zagorac je na to ostavio Koprivnicu i nakratko otišao u Karlovac. Punomoć je ostavio Vidušiću koji je predao Špoljaru župu, uz prisustvo načelnika Kraljića i umirovljenog župnika Levina Kollaya, kao predstavnika duhovne oblasti.⁹⁴ Kollay 6. kolovoza šalje Nadbiskupskom duhovnom stolu izvještaj o primopredaji župe Koprivnica.⁹⁵ Izvještava Nadbiskupski duhovni stol kako je primopredaja izvršena 2. kolovoza i kako je bila manjkava jer nije odmah popisan inventar u župnom uredu i župnoj kući.⁹⁶ Ovime nisu prestali problemi oko župe u Koprivnici, jer 24. listopada upravitelj Špoljar javlja Nadbiskupskom duhovnom stolu kako je stanarski ured grada Koprivnice u župni dvor uselio nekoga dr. Cesarca. Dotično tijelo zbog toga protestira kod gradskog poglavarstva jer smatra ovaj čin protuzakonitim.⁹⁷ Upravitelj župe Špoljar 31. listopada ponovno piše nadbiskupu žaleći se da ne zna kako bi riješio pitanje nasilno useljenog stanara, pogotovo što gradske vlasti čine sve protiv toga i otvoreno podržavaju reformni pokret u Koprivnici.⁹⁸ Nadbiskupski duhovni stol poslao je pismo 5. studenog dr. Stjepanu Markulinu, senioru i članu HPS-a, povjereniku za socijalnu skrb iz Zagreba, tražeći da vlada učini potrebne korake kako bi se neželjeni stanar u župnom dvoru u Koprivnici, koji je protuzakonito useljen, iselio odatle.⁹⁹ Špoljar 27. studenog javlja u Zagreb kako je stanar napustio župni dvor.¹⁰⁰

⁹⁰ Odlučni istup grada Koprivnice za reformni pokret hrvatskog nižeg klera, u: *Demokrat*, 30. V. 1920., br. 22., 1.; NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 213.; Reformni pokret u Koprivnici, u: *Katolički list*, 27. V. 1920., br. 17., 135.

⁹¹ Odlučni istup grada Koprivnice za reformni pokret hrvatskog nižeg klera, 1.

⁹² AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.-1934.*, str. 23.

⁹³ Isto. ; *Kako u ovom dopisu od 24. svibnja t. g. br. 213., kojim odgovarate na moj dopis od 20. svibnja t. g. br. 4803., sami priznajete rezignirali ste na župi Koprivnica dne 14. svibnja i ovu je resignaciju u moje ime prihvatio moj generalni vikar presv. g. biskup Dr. Premuš, a ja sam vam to u svom dopidu od 20. svibnja potvrdio. Vaša je dakle resignacija prema c.186 valide factai prema c. 187 §1legitime acceptata, te je prema tomo po c. 190nadarbina župe Koprivničke upražnjena. C. 191 pak jasno kaže §1. Semel legitime facta renuntiatione, non datur amplius poenitentiae locus. Vaš dakle opoziv više nema mjesta, te sam prema tomu već i raspisao natječaj za župu Koprivničku, što je i patronu župe saopćeno. Vas poradi neposlušnosti i javnog istupanja protiv odredaba svoga ordinarija udaram censurom suspenzije a divinis. Ne ćete li pak predati župu imenovanom administratoru zatražiti ću po §5. interkonfesionalnog zakona brachium saeculare. Zagreb, dne 29. svibnja 1920. (NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 5026.) Istoga dana nadbiskup je raspisao natječaj za popunjavanje upražnjene župe i zatražio da se sve molbe šalju na Nadbiskupski duhovni stol. (. (NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 9936.)*

⁹⁴ AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.-1934.*, str. 24.; NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920.

⁹⁵ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 6700.

⁹⁶ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 309.

⁹⁷ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 8075.

⁹⁸ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 8913.

⁹⁹ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 8913.

¹⁰⁰ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 425.

Sredinom lipnja 1920. godine javlja upravitelj Špoljar nadbiskupu kako Stjepan Zagorac redovito služi misu i proglašava sebe jedinim pravim župnikom, dok dr. Vidušić više ne služi misu ali odbija premještaj.¹⁰¹ Još je početkom lipnja Špoljar morao vratiti dekret o suspenziji na Nadbiskupski duhovni stol jer ga Zagorac nije htio primiti.¹⁰² Špoljar opet sredinom kolovoza piše nadbiskupu Baueru o problemima koje mu radi Zagorac i kako izjavljuje da nadbiskupov dekret za njega ne vrijedi.¹⁰³ Reformni svećenici u Koprivnici, potpomognuti gradskim poglavarstvom, kao patronom župe, zauzeli su krajem srpnja župni ured i crkvu. Tom prilikom u crkvi su služili misu Zagorac, Vidušić i Haberstock, te najavili kako će se u župnoj crkvi služiti misa na hrvatskom. Upravitelj Špoljar morao se privremeno smjestiti u franjevački samostan. Ova akcija izazvala je velike podjele među vjernicima, od kojih su neki otvoreno nastupili protiv Zagorca i njegovog reformnog kruga.¹⁰⁴ Nadbiskupski duhovni stol obratio se 20. srpnja i pobanu Potočnjaku tražeći da vlada intervenira po pitanju Zagorca koji je uzurpirao župu i odatle otjerao zakonitog upravitelja.¹⁰⁵ Drugi dan, 21. srpnja, javljeno je upravitelj Špoljaru kako su kod državne vlade poduzeti koraci kako bi se Zagorca istjeralo iz župnog ureda i vratilo zakonitog upravitelja.¹⁰⁶ Na gradskoj sjednici 19. rujna za župnika je izabran dr. Kežman¹⁰⁷ koji nikada nije preuzeo tu službu. Nakon toga izabran je za župnika Milutin Fržić, dotada župnike u Gradecu, ali je njegov izbor izazvao proteste građana Koprivnice koji su na dan njegova dolaska zatvorili crkvu i nisu mu dali pristup u župni ured. Na što je gradonačelnik Kraljić morao raspisati novi natječaj.¹⁰⁸ Početkom 1921. godine načelnik Kraljić šalje dopis nadbiskupu Baueru tražeći od njega da sa župe povuče Špoljara zbog nekih nekorektnih postupaka ili će u protivnom za župnika ponovno izabrati Zagorca ili bivšeg kapelana Vidušića.¹⁰⁹ Pitanje župnika u Koprivnici biti će riješeno tek 5. studenog 1923. kada će gradsko zastupstvo prihvatiti kandidaturu dotadašnjeg župnika u Vrbovcu Stjepana Pavunića.¹¹⁰ Juraj Špoljar otići će u Zagreb za katehetu u samostanu sestara milosrdnica sv. Vinka.¹¹¹ Pavunić je kao istaknuti pravaš, što je bio i Zagorac, doveden u novu župu kako bi suzbijao ideje reformnog pokreta koji je već prešao u Hrvatsku starokatoličku crkvu.

Pošto su izgubili službe Zagorac i Vidušić odlaze u Beograd s namjerom da upoznaju vladu s idejama reformnog pokreta. Tu navodno dobili podršku Svetozara Pribičevića, predsjednika Samostalne demokratske stranke, čije su novine u Hrvatskoj davale veliki prostor u svojim izdanjima reformnom pokretu. Nije poznato kakva su obećanja dobili no činjenica je da su očito bili dovoljno ohrabreni da zaposjednu koprivničku župu i otjeraju Jurja Špoljara. Zagorac se kasnije tužio kako ga je nuncij u Beogradu oklevetao kod ministra vjera Pavla Marinkovića da je plaćenik framasona.¹¹² *Katolički list* bilježi kako su garancije koje je Zagorac dobio od Pribičevića bile poticaj za njegov siloviti čin u Koprivnici. Članak zaključuje sljedećim riječima: *dvije su stvari začudne. Prva je, da Zagorac, idejni pristaša Radićev, traži zaštitu kod centralističkog ministra demokrate, a druga je, da centralistički ministar obećaje pomoć sljedbeniku Radićevu.*¹¹³ *Narodna politika* također pripisuje Zagorčev čin

¹⁰¹ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 251.

¹⁰² NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 230.; NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 44.

¹⁰³ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920.

¹⁰⁴ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 1903.

¹⁰⁵ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 236.

¹⁰⁶ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920.

¹⁰⁷ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 4202.

¹⁰⁸ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 5492/2

¹⁰⁹ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 12.

¹¹⁰ Usp. NAZ, *Osobnik Stjepana Pavunića*; Milivoj KOVAČIĆ, *Stjepan Pavunić. Virovec, vrbovečki i koprivnički župnik*, Koprivnica, 2001.

¹¹¹ Instalacija vel. župnika g. Pavunića za župu Koprivnica, u: *Koprivnički Hrvat*, 24. XII. 1924., 2.

¹¹² S. ZAGORAC, *Narodna crkva i katolicizam*, 14-15.; Koprivničko pitanje i vlada, u: *Katolički list*, 22. VII. 1920., br. 25., 195.; Siloviti čini »reformaša«, u: *Narodna politika*, 20. VII. 1920., br. 121., 3.

¹¹³ Koprivničko pitanje i vlada, 196.

garancijama koje mu je dao Svetozar Pribičević.¹¹⁴ da su Pribičevićeva jamstva djelovala na Zagorca svjedoči i činjenica da je Zagorac od šefa policije tražio pratnju kako bi oduzeo ključeve crkve i župne kuće upravitelju Špoljaru.¹¹⁵ Koliku je potporu Zagorac uživao od Pribičevića u prilog ide i to da se njegov pokret počeo nazivati *pokretom za Pribičevićevu crkvu*.¹¹⁶ Glasilo Demokratske stranke *Demokrat* koje se tiskalo u Koprivnici otvoreno je iskazivalo simpatije za reformni pokret: *sa najvećom simpatijom pratimo ovaj pokret narodnih svećenika, pokret koji je radi svog velikog i kulturnog narodnog značenja svake potpore vrijedan*.¹¹⁷ I kod suspenzije Zagorca *Demokrat* zauzima njegovu stranu: *naprotiv naš će župnik ostati pa ma se i cijeli Kaptol na glavu postavio*.¹¹⁸ *Narodna politika* napada reformne svećenike kao Pribičevićeve eksponente i piše sljedeće: *nakon bivšeg franjevca Miloševića i bivšeg radićevca Zagorca dolazi na čelo žutog pokreta Danuncijev čestitar i bivši kapucin Dragutin Tomac. Kao što se Pribičevićava »Riječ« zauzimala prije za Miloševića, tako se sada zauzima za Tomca. Stvar je ista, samo se firma promijenila. »Demokratima« je potrebna Pribičevićeva crkva, oni bi htjeli da se pomoću nje nametnu narodu koji ih je odbacio. Zato su poslali najprije u borbu Miloševića, kasnije Miloševića zamijenili sa Zagorcem, a sada misle da su našli svoga borca u signoru Tomcu. Ni on nema ni moralnih ni političkih za to da osnuje Pribičevićevu crkvu*.¹¹⁹

Nakon što je nasilno preuzeo župu, uz podršku gradskog zastupstva, Zagorac je odmah zatražio da mu se izruči 200 000 kruna crkvenog novca dobivenog od prodaje neke crkvene zemlje.¹²⁰ Pošto je bio prisiljen napustiti župne prostore Zagorac je otvoreno počeo pokazivati znakove otpora koji su vodili prema raskolu. Tako je krajem srpnja izdao letak u kojem govori da mu nije cilj stvaranje *jugoslavenske crkve* nego da se Crkva u Hrvatskoj treba nazivati *hrvatska katolička crkva*.¹²¹ Vidušić drži javna predavanja, primjerice 29. kolovoza održao je predavanje o hrvatskoj katoličkoj crkvi i celibatu u dvorani društva *Domoljub*.¹²²

Reformni svećenici otišli su u rujnu korak dalje. Kako se pokazalo nemogućim da od pretvore rimo-katoličku župu u hrvatsku katoličku župu na čelu sa Zagorcem, svećenici su udruženi s laicima osnovali u Koprivnici novu župu za pristalice reformnog pokreta i zatražili od vlasti da prizna novu župu.¹²³ Uvod za takav čin bio je događaj od 15. kolovoza kada je pjevačko društvo *Domoljub*, u prisustvu drugih pjevačkih društava iz Hrvatske, slavilo svoju desetu obljetnicu postojanja. Članovi su blagoslov nove zgrade povjerali Zagorcu, iako je on već bio suspendiran. Pristalice reformnog pokreta iskoristili su tu priliku i na javnom šetalištu održali misu na hrvatskom jeziku. Kako Zagorac nije mogao služiti misu jer je bio pod suspenzijom našli su svećenika Andresa, učitelja pjevanja na preparandiji, koji još nije bio suspendiran. On je služio hrvatsku misu, dok su mu Zagorac i Vidušić asistirali. Prije mise održao je govor Dragutin Tomac, koji se reformatorima pridružio u Koprivnici, a nakon mise obratio im se Zagorac. Uglavnom su napadali Rim i govorili kako su oni nasljednici sv. Ćirila i Metoda.¹²⁴ Organizirao se opis članova nove župe i uredilo se pitanje doprinosa za uzdržavanje župe i župnika. Uglavnom su pristalice našli među inteligencijom i građanstvom dok se seljaštvo vrlo neprijateljski postavilo prema cijelom pokretu. Reformski svećenici nadali su se da će izborom dr. Kežmana za župnika stvari ići bolje za njih barem kod seljaštva, osobito kada ga nadbiskup nije htio potvrditi nego je zahtijevao da se izabere jedan od njegovih kandidata. Kežman je povukao svoju kandidaturu, a time su se rasplinule i nade da bi iz eventualnog sukoba Kežmana i nadbiskupa ovaj mogao privući seljaštvo za

¹¹⁴ Siloviti čini »reformaša«, 3.

¹¹⁵ Iz glavnog stana »žutog pokreta«, u: *Narodna politika*, 24. VII. 1920., br. 126., 3.

¹¹⁶ Žuti osnivaju Pribičevićevu crkvu, u: *Narodna politika*, 18. VIII. 1920., br. 147., 2.

¹¹⁷ Svećenički žuti pokret, u: *Demokrat*, 4. VII. 1920., br. 27., 2.

¹¹⁸ Reformni pokret i natječaj za koprivničku župu, u: *Demokrat*, 18. VII. 1920., br. 29., 3.

¹¹⁹ Osnivači Pribičevićeve crkve, u: *Narodna politika*, 22. VIII. 1920., br. 151., 3.

¹²⁰ Iz glavnog stana »žutog pokreta«, u: *Narodna politika*, 27. VII. 1920., br. 128., 3.

¹²¹ Borba g. Zagorca za svoju crkvu, u: *Narodna politika*, 29. VII. 1920., br. 130., 3.

¹²² Javno predavanje o pokretu za reformu crkve, u: *Demokrat*, 29. VIII. 1920., br. 35., 3.

¹²³ Osnutak hrv. katoličke župe, u: *Demokrat*, 5. IX. 1920., br. 35., 4.

¹²⁴ AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.-1934.*, str. 24.

reformni pokret.¹²⁵ S obzirom na to da je Kežman bio jedan od vodećih članova HRSS-a nadbiskup ga nije potvrdio bojeći se da pristaje uz reformni pokret.¹²⁶ Bogoslužje na hrvatskom jeziku vodio je do 1921. godine u sokolskoj dvorani Dragutin Tomac, a nakon njegova odlaska Stjepan Haberstock.¹²⁷ Zagorac, Anders, Tomac i Haberstock oženili su se krajem 1920. godine.¹²⁸ Zagorac ubrzo napušta Koprivnicu i seli se prvo na Sušak, a zatim odlazi u Karlovac, gdje radi na reformi Katoličke Crkve. Vodstvo pokreta u Koprivnici preuzima Vidušić, iako glavnu riječ ima bivši kapucin Dragutin Tomac.¹²⁹

Tomac je stao na čelo organizacije za reformu Katoličke Crkve u Koprivnici. Ovaj pokret održava svoj prvi sastanak 21. listopada a predsjedna mu Tomac. Na njemu je dogovoren daljnji rad na reformi u Koprivnici, usmjerenje djelovanja hrvatske katoličke župe i izabran je novi odbor.¹³⁰ Zatraženo je od gradskog poglavarstva da se za hrvatsko bogoslužje ustupi gradska vježbaona, odnosno sokolska dvorana.¹³¹ Drugi dan, 22. listopada, povjerenje je Tomcu i Jiroušku da organiziraju žensku sekciju reformnog pokreta.¹³² Najveći problem društva bilo je pitanje prostora za bogoslužje.¹³³ Na sastanku održanom 4. studenog Tomac je naglasio kako je cilj odbora da organizira hrvatsko bogoslužje i usmjerava rad reformnog pokreta u Koprivnici.¹³⁴ Na istoj sjednici za privremenog župnika izabran je Tomac.¹³⁵ Ubrzo je osnovana i ženska sekcija reformnog pokreta, koja je potvrđena na istom sastanku.¹³⁶ Odbor je imao osnovni zadatak provesti reformu crkve u Koprivnici i brinuti o uređenju života hrvatske katoličke župe, usmjeravati njezin rad i organizirati hrvatsko bogoslužje. Članovi ovog odbora, osobito njegov predsjednik laik Ivanek, predvodio je akciju kojom je zapriječeno izabranom župniku Frižeku da uđe u posjed župe.¹³⁷ O cijelom tom slučaju zabilježio je *Katolički list* sljedeće: *Tomčevu akciju potpomažu nažalost prosvjetitelji naroda gotovo svi koprivnički učitelji, učiteljice i profesori. Pred svima se dakako ističe g. Žličar. Reformne gospođe marljivo kupe pristaše nove »hrvatsko-katoličke« crkve... Reformni odbor, koji se sastoji od muških i ženskih članova, vijeća svaki tjedan. Na jednoj sjednici izabraše koprivničkim župnikom g. Tomca...*¹³⁸

Reformni su svećenici počeli širiti krug simpatizera i na laike, najbolji način da privuku što veći broj pristalica među laicima bio je održavanje hrvatskih misa na javnim mjestima, što je pobuđivalo veliki interes stanovništva. Prva hrvatska misa održana je u Koprivnici 15. kolovoza,¹³⁹ a u Križevcima 8.

¹²⁵ D. TOMAC, *Staro-katolička župa u Koprivnici*, 63.

¹²⁶ Arhiv Franjevačkog Samostana Koprivnica (dalje: AFSKC): *Liber memorialium conventus caprocensis 1778-1975*.

¹²⁷ D. TOMAC, *Staro-katolička župa u Koprivnici*, 64.

¹²⁸ AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.-1934.*, str. 25.

¹²⁹ V. VUČIĆ, Reformni pokret (II.), u: *Starokatolički glasnik*, Zagreb, 1963., br. 6., 5.

¹³⁰ U uži odbor ušli su slijedeći članovi: Alojzije Ivanek, predsjednik, Dragutin Tomac, tajnik, Julije Jiroušek, blagajnik, Rudolf Žličar, Josip Petrić i Nikola Ščetinec, odbornici, (MUZEJ GRADA KOPRIVNICE (dalje: MGKC), *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.-1925.*, 1.; Organizacija reformnog pokreta, u: *Demokrat*, 31. X. 1920., br. 44., 2.)

¹³¹ MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.-1925.*, 1.

¹³² MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.-1925.*, 3.

¹³³ MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.-1925.*, 4, 6., 7.

¹³⁴ MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.-1925.*, 11.

¹³⁵ MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.-1925.*, 12.

¹³⁶ U uži odbor ženske sekcije ušle su simpatizerke reformnog pokreta: Josipa Zlatar, predsjednica, Štefanija Ježek, tajnica, Ivana Grundner, blagajnica, Olja Smolković, Dragica Kovač i Anka Vragović, odbornice. (MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.-1925.*, 13.)

¹³⁷ AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.-1934.*, str. 26.

¹³⁸ Crkvene prilike, u: *Katolički list*, 25. XI. 1920., br. 47., 372.

¹³⁹ V. NOVAK, *Magnum crimen*, 102.; Veliko narodno slavlje u Koprivnici, u: *Riječ SHS*, 16. VIII. 1920., br. 158., 4.; AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.-1934.*, str. 24.; Svećenički pokret, u: *Riječ SHS*, 21. VIII. 1920., br. 163., 3-4.

rujna,¹⁴⁰ te u Virju 12. rujna.¹⁴¹ Nakon tog služena je hrvatska misa u Velikom Grđevcu 30. studenog i to na zahtjev lokalnih vođa HRSS-a.¹⁴² Na Božić Vidušić je služio hrvatsku misu u selu Ruševcu.¹⁴³ Slavljenje božićne hrvatske mise u Koprivnici od strane Dragutina Tomaca pokazalo je kako je pravni položaj svećenika reformista bio još poprilično labav i nesiguran. Kako bi spriječio hrvatsku misu upravitelj Špoljar obratio se državnim vlastima.¹⁴⁴ Još se u srpnju 1920. godine Nadbiskupski duhovni stol obratio hrvatskoj zemaljskoj vladi da u skladu sa državnim zakonima¹⁴⁵ odstrani iz Koprivnice Stjepana Zagorca, odnosno prisili ga da napusti župu i župni stan. Podban Franko Potočnjak pružio je traženu asistenciju za koju je smatrao da je potpuno u skladu sa zakonom. Potočnjak je smatrao da pokret nije usko svećenički nego da s obzirom na neke svoje zahtjeve ima i nacionalni karakter.¹⁴⁶ Nedugo prije toga upravitelj Špoljar tražio je od gradonačelnika Kraljića da protjera iz župe Zagorca koji se neovlašteno uselio u župni dvor, a ovaj ga je uputio da se obrati vladi za to jer on to ne želi učiniti.¹⁴⁷

Ovime je reformni pokret počeo izlaziti izvan usko svećeničkog pokreta i u svoje redove počeo uključivati laike. Polako su počeli osnivati i prve župe čime je ovaj pokret ušao u novu fazu. Zahvaljujući Tomcu, Vidušiću i Haberstocku reformni se pokret iz Koprivnice proširio i po nekim drugim mjestima: Virje, Andrijaševci, Mala Subotica, Đelekovci, Bregana itd. Zato Tomac piše Petriću 20. rujna 1920. godine: *Privremeno smo suspendirali akciju oko organizacije klera, pak smo se bacili na organizaciju naroda, što je od najveće važnosti i pokazuje za sada lijepu uspjehe.*¹⁴⁸ Ovo aktivno djelovanje reformnih svećenika i širenje njihova pokreta izvan granica Koprivnice ponukao je nadbiskupa Bauera da izrekne kaznu suspenzije *a divinis*. tako su 15. listopada suspendirani: S. Zagorac, S. Vidušić, S. Haberstock, J. Lajtman, bivši upravitelj župe Vratišinec, T. Carić, bivši kapelan u Žažini, N. Cerjak, K. Andres i J. Hitreca.¹⁴⁹

¹⁴⁰ Slavje reformnog pokreta u Križevcima, u: *Demokrat*, 12. IX. 1920., br. 37., 2.; Reformaška turneja u Križevcima, u: *Narodna politika*, 15. IX. 1920., br. 170., 3.; Hrvatska služba božja u Križevcima, u: *Riječ SHS*, 13. IX. 1920., br. 181., 3.

¹⁴¹ Slavje hrvatske mise u Virju, u: *Demokrat*, 19. IX. 1920., br. 38., 1., Hrvatska misa u Virju, u: *Riječ SHS*, 18. IX. 1920., br. 186., 3.

¹⁴² Svečana hrvatska služba Božja u Velikom Grđevcu, u: *Preporod*, 1. III. 1921., br. 1., 4.-5.; Iako su neki članovi HRSS-a na lokalnoj razini podržavali djelovanje reformnog pokreta, kao što je bilo u Velikom Grđevcu, tadašnji tajnik stranke Ljudevit Kežman poricao je ikakvu vez reformnog pokreta sa Seljačkom strankom. Osobito iz razloga što su zagorac i Vidušić išli tražiti pomoć u Beograd kod Pribičevića. (V. NOVAK, *Magnum crimen*, 100.). S druge strane *Narodna politika* uspješno je predstavljala reformni pokret kao opasan za državu jer ga predvodi radićevac Zagorac, što je značilo implicite republikanac. Također su napadali reformski pokret da želi Hrvate privesti u pravoslavlje, a služili su se i već klasičnim optužbama da je reformni pokret povezan s masonerijom. (Josip LONČARIĆ, Gosp. Zagorac u »Obzoru,« u: *Katolički list*, 2. VI. 1920., br. 18., 137-138.; Ivan MUŽIĆ, *Masonstvo u Hrvata. (Masoni i Jugoslavija)*, Split, 1984., 322.;

¹⁴³ Slavje hrvatskog bogoslužja u Ruševcu, u: *Preporod*, 1. III. 1921., br. 1., 4.; Kako je patron koprivničke župe bio grad Koprivnica time je imao na raspolaganju sve crkve i kapele na području grada. Za hrvatsko bogoslužje bila im je ponuđena crkva sv. Florijana ili bolnička kapela. Ovo je izazvalo jake proteste katoličke strane, a sestre milosrdnice najavile se da će napustiti bolnicu ako se bolnička kapela ustupi reformašima. (Hrvatska misa na božićne blagdane, u: *Demokrat*, 5. XII. 1920., br. 49., 5.)

¹⁴⁴ Slavje hrvatskog bogoslužja u Koprivnici, u: *Preporod*, 1. III. 1921., br. 1., 3.; Reformaško božićno »bogoslužje,« u: *Katolički list*, 23. XII. 1920., br. 51., 407.

¹⁴⁵ U razdoblju od ujedinjenja 1. prosinca 1918., do donošenja Vidovdanskog ustava 28. lipnja 1921., pravni položaj vjerskih zajednica u novoj državi bio je reguliran onim zakonima koji su na određenom teritoriju bili na snazi prije stvaranja nove države. Za Katoličku Crkvu u Hrvatskoj (bez Dalmacije, Rijeke i Istre) vrijedio je austrijski konkordat iz 1855. godine, koji je odlukom Hrvatskog sabora postao državni zakon. Taj zakon davao je mogućnost državnim vlastima da reagiraju na traženje crkvenih vlasti protiv nepokornih ili nesavjesnih svećenika. Na taj zakon pozivao se i Nadbiskupski duhovni stol u slučaju protiv Zagorca, i upravitelj Špoljar protiv Tomca. (Ivan MUŽIĆ, *Katolička crkva u Kraljevini Jugoslaviji. Politički i pravni aspekti konkordata između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije*, Split, 1978., 16.)

¹⁴⁶ F. POTOČNJAK, *Malo istine iz naše nedavne prošlosti*, 53-54.

¹⁴⁷ AŽNK, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.-1934.*, str. 27.

¹⁴⁸ N. PETRIĆ, *Uspomene iz reformnog pokreta*, 50.

¹⁴⁹ Suspendirani svećenici, u: *Narodna politika*, 25. VII. 1920., br. 127., 3.; Reformni pokret Hrvata-katolika, 61.; Progon reformnih svećenika, u: *Riječ SHS*, 26. VII. 1920., br. 140., 3.

Nezavidan položaj u kojem se našao reformni pokret nakon suspenzija *a divinis* ponukao je krajem ljeta 1920. M. Kevića, člana društva *Reformator* sa Sušaka, koje je bilo na putu da potpuno nestane, da pokuša stvoriti osnovu za povezivanje Miloševićevog pokreta i Tomčeva krila reformnog pokreta.¹⁵⁰ Potrebu za približavanjem ovih dvaju krila uočio je i Niko Petrić.¹⁵¹ O postojanju ova dva krila, *lijevom (Milošević)* i *desnom (Tomac)*¹⁵² pisao je u *Katoličkom listu* Stjepan Bakšić: *kod nas su dvije »narodne crkve.« Jedna je ona kojoj je duhovni vođa exkapucin Tomac, a druga ona, koju je zasnovao exfratar Milošević. Tomčeva »narodna crkva« hoće da sruši sadašnju crkvenu hijerarhiju i da u život privede onu crkvu, koja je živjela prije Konstantina Velikog. Ova crkva neće da izbriše baš svaku izvanju socijalnu vezu među svojim vjernicima. Što više i ona organizira župe i okuplja pristaše, koji će se vanjskim distinktivnim znakom lučiti od ostalih konfesija. Ova će se distinkcija najviše praktički zapažati pri njanjem uz liturgiju u narodnom hrvatskom jeziku... Posvema je druge naravi Miloševićeva »narodna crkva.« Milošević hoće posvema unutarnju nevidljivu crkvu, kojoj ni izdaleka nije na misli »oživotvoriti neku novu autokratsku crkvu po tipu i po imitaciji bilo koje službene konfesije u našoj zemlji ili izvan nje.« Miloševićeva je dakle crkva neki unikum, koga nema »ni u našoj zemlji, ni izvan nje«, kao što je i sam Milošević unikum, kakvoga po svoj prilici nema »ni u našoj zemlji, ni izvan nje.«¹⁵³*

Za nastavak provođenja reforme osnovan je krajem listopada u Zagrebu *Središnji odbor za reformu katoličke crkve u Jugoslaviji*. Za predsjednika odbora izabran je Emilij pl. Laszowski¹⁵⁴, a za tajnika Dragutin Tomac.¹⁵⁵ Organiziranju *Središnjeg odbora* prethodio je sastanak od 30. rujna u Zagrebu koji je organizirao *Odbor za obnovu Hrv. kat. Crkve* u prostorijama gradske čitaonice u Kamenitim vratima. Predmet rasprave bio je rad za reformni pokret katoličkog svećenstva s osobitim naglaskom na hrvatskog bogoslužje.¹⁵⁶ *Središnji odbor* nije proveo svoj zadatak da usmjerava reformni pokret, nego je uz sve to došlo do prvih oprečnosti među reformnim svećenstvom. Nakon Zagorčeva odlaska iz Koprivnice uredništvo *Preporoda* preuzeo je Vidušić, čije su ambicije nadilazile službu urednika. Vidušić je htio biti vlasnik i izdavač časopisa. Ovakav postupak izazivao je sumnjičavost i otpor kod drugih članova pokreta, a osobito kod Donkovića. Već je od ranije postojao određeni rivalitet između Donkovića i Vidušića. Sukob koji je nastao rezultirao je time da *Preporod* nije izašao sedam mjeseci.¹⁵⁷ Bez obzira na unutarnje nesuglasice reformni svećenici ostali su i dalje kod stajališta da se reforme moraju provesti, ali da se pritom ne dogodi definitivan raskid sa Svetom Stolicom i to u prvom redu na dogmatskom planu.¹⁵⁸

Nesuglasice među vodećim licima reformnog pokreta očitovale su se kod pitanja objavljivanja Zagorčevog teksta *O hrvatskoj katoličkoj crkvi*. Zagorac je u ovome tekstu dodirnuo i neka dogmatska pitanja koja su mogla ozbiljno ugroziti reformni pokret i dovesti do raskola s Rimom. Tomac i Vidušić nisu bili skloni objaviti taj tekst zbog toga što je on mogao dovesti do formalnog otpada od Rima, a njima je stalo da zadrže *jedinstvo katoličke Crkve pod nasljednikom sv. Petra*. Nadalje navode kako im nije cilj osnivati neku autokefalnu crkvu nego da osnivanjem hrvatskih katoličkih župa *odozdo potiču izgradnju naše buduće autonomne hrvatske katoličke crkve po zahtjevima našeg reformnog pokreta*. Nadalje, ističu kako nisu sigurni hoće li papa priznati njihovu autonomiju, ali bez obzira na to ne idu za

¹⁵⁰ Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), *Ostavština dr. Dragutina Tomca*, Korespondencija Tomac-Milošević, kut. 2., fasc. 5.; HDA, *Ostavština dr. Dragutina Tomca*, Korespondencija Tomac-Petrić, kut. 1., fasc. 4.

¹⁵¹ HDA, *Ostavština dr. Dragutina Tomca*, Korespondencija Tomac-Petrić, kut. 1., fasc. 4.

¹⁵² Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova*, 252.

¹⁵³ Stjepan BAKŠIĆ, Novi rod, u: *Katolički list*, 28. X. 1920., br. 42-43., 331.

¹⁵⁴ Usp. Milovan PETKOVIĆ, *Emilij Laszowski Szeliga 1868.-1949.*, Zagreb, 2000.

¹⁵⁵ HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog*, kut. 6.; Laszowski se 30. rujna 1920. susreo s Zagorcem, Tomcem i Vidušićem gdje su dogovarali održavanje hrvatske mise u Zagrebu, gdje prema Tomčevim riječima nije smjelo biti nikakvog govora o mogućem odvajanju od Rima. Laszowski je predložio osnivanje *Središnjeg odbora* kako bi se lakše mogao kontrolirati rad reformnog pokreta. (HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog*, kut. 6.)

¹⁵⁶ HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog*, kut. 6.

¹⁵⁷ N. PETRIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, 50.

¹⁵⁸ Usp. Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova*, 253.

*otcjepom od Rima, niti žele osnovati novu Crkvu: naglasujemo da se ne radi smo o pitanju taktike, nego da su po srijedi i principi...*¹⁵⁹ Zagorac je Tomcu odgovorio pismom u kojem ističe kako ostaje pri svemu što je napisao i da je protivan dogmi o papinom primatu jer je to *sektarstvo a ne katolicizam*. U nastavku teksta piše sljedeće: *ja ne idem za osnivanjem nove, posebne crkve, ali hoću da se narod pripravi za emancipaciju od rimskog imperijalizma... Svaki drugi put ne vodi k cilju, jer je polovičan pa ga neće primiti inteligencija, a neće ga shvatiti ni narod. Oni naime, koji su za rimsku Crkvu, ti će ostati u njoj, oni pako, koji nisu za rimsko pašovanje u Crkvi - neće htjeti Vašeg polovičnog naziranja.*¹⁶⁰ Ovo temeljno razmimoilaženje u stavovima vodstva reformnog pokreta ukazivalo je kako pokret ulazi u novu fazu, odnosno kako se unutar pokreta javlja struja koja je bila spremna napustiti Katoličku Crkvu i osnovati novu vjersku zajednicu. Ipak većina vođa pokreta i dalje je inzistirala na nekom vidu autonomije unutar Katoličke Crkve i nije željela da dođe do potpunog raskida s Rimom.

Na sam Božić, 25. prosinca 1920., reformni pokret doživio je još jedna udarac. Gradsko poglavarstvo Koprivnice zabranilo je služenje hrvatske mise, po nalogu vlade iz Zagreba, u prostorijama koprivničke pučke škole.¹⁶¹ Misa je odslužena u gradskoj vježbaoni i bila je to posljednja Tomčeva misa kao župnika hrvatske katoličke župe u Koprivnici.¹⁶² Na mjestu župnika zamijenio ga je Stjepan Haberstock.¹⁶³ Tijekom sastanka *Središnjeg odbora* u Koprivnici 2. siječnja 1921. Tomac je najavio kako se djelovanje odbora seli u Zagreb i da se u Koprivnici sada mora izabrati novi odbor.¹⁶⁴

Odlukom o premještanju sjedišta djelovanja reformnog pokreta iz Koprivnice u Zagreb završila je koprivnička faza reformnog pokreta koja je obuhvatila čitavu 1920. godinu. Tijekom djelovanja pokreta u Koprivnici zaoštrili su se odnosi između episkopata i svećenstva koje je pristajalo uz crkveno vodstvo s članovima reformnog pokreta. Nepopustljivost nadbiskupa Bauera s jedne strane i sve veće radikaliziranje reformnog svećenstva, osobito članova vodstva, s druge strane, doveli su do izricanja prvih crkvenih kazni suspenzija *a divinis*. Reformni pokret u ovome je razdoblju usmjerio svoje djelovanje prema konkretnim ciljevima, ali konačna bilanca pokazala se krajem godine negativnom. Veliki dio svećenika koji je u početku podržavao pokret reakcijama nadbiskupa Bauera povukao se iz pokreta. Laici koji su sa simpatijama te moralno i materijalno potpomagali pokret povukli su se nakon što je nadbiskup Bauer energično počeo primjenjivati crkvene kazne. S druge strane dio laika povukao se zbog toga jer je smatrao kako je pitanje reformnog pokreta svećeničko staleško pitanje i kao takvo zanimljivo samo uskom svećeničkom krugu. Unutar pokreta javile su se i prve trzavice i neslaganja, osobito kod pitanja odnosa prema Svetoj Stolici i organiziranja narodne crkve na autonomnoj bazi.

2. STAROKATOLIČKA ŽUPA U KOPRIVNICI

O organiziranju radu i djelovanju starokatoličke crkve u Koprivnici u ovome je radu već bilo riječi kod govora o reformnom pokretu, osobito kada je 1920. Koprivnica bila centar samoga pokreta. Župnik ove župe bio je Josip Luketić. Za razliku od svih ostalih starokatoličkih župa o Koprivničkoj župi imamo dosta podataka o kretanju broja vjernika zahvaljujući sačuvanim matičnim knjigama. Župa je osnovana 18. rujna 1922. godine Župnik je bio Josip Luketić, tajnik Vinko Gjurin i predsjednik župnog vijeća Stjepan Haberstock.¹⁶⁵ Koprivnički župnik Pavunić bilježi kako su se do 27. ožujka 1924. godine 83 osobe prijavile za prelazak u HSC i da se uglavnom radi o građanima, među kojima je samo jedan

¹⁵⁹ HDA, *Ostavština dr. Dragutina Tomca*, Korespondencija Tomac-Zagorac, kut. 1. fasc. 4.

¹⁶⁰ HDA, *Ostavština dr. Dragutina Tomca*, Korespondencija Zagorac-Tomac, kut. 1., fasc. 4.

¹⁶¹ HDA, *Ostavština dr. Dragutina Tomca*, kut. 1., fasc. 4.

¹⁶² MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.-1925.*, 30. XII. 1920.

¹⁶³ D. TOMAC, *Staro-katolička župa u Koprivnici*, 60.; MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.-1925.*, 2. I. 1921.

¹⁶⁴ MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.-1925.*, 2. I. 1921.

¹⁶⁵ DRŽAVNA UPRAVA KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE - MATIČNI URED (dalje: DUKKŽ-MU), *Matica krštenih Hrvatsko-katoličke župe sv. Ćirila i Metoda u Koprivnici*

seljak.¹⁶⁶ Župni kroničar bilježi u prosincu 1923. kako *ovi sad dolaze u grupama u župski ured sa izjavama, da ostavljaju i istupaju iz rimokatoličke crkve*.¹⁶⁷ Isti početkom 1924. bilježi kako je broj starokatolika porastao jer i svoju djecu *upisuju u tu družbu*.¹⁶⁸ Najbolji izvor za proučavanje kretanja broja vjernika koji su prešli u Hrvatsku starokatoličku crkvu jesu knjige koje je koprivnička župa sv. Ćirila i Metoda vodila tijekom svoga postojanja. Prema prvoj *Knjizi prelaza u starokatoličku crkvu u Koprivnici*, koja obuhvaća razdoblje od 1923. do 11. svibnja 1924., na starokatolicizam je prešlo 127 osoba, i to 1923. godine 42 osobe, a 1925. godine 75.¹⁶⁹ Najvećim djelom radi se o građanima Koprivnice boljeg imovinskog statusa kao što su gostioničari, pekari, trgovci, tipografi i veliki broj žena (kućanica). Druga *Knjiga prijelaza u Hrvatsku starokatoličku crkvu župe sv. Ćirila i Metoda u Koprivnici* obuhvaća razdoblje od 1924. do 14. travnja 1944. Na popisu se nalazi 510 članova. Nakon 10. travnja 1941. u knjizi se nalaze 34 osobe, najvećim djelom srpskog ili židovskog porijekla.¹⁷⁰

Starokatolicizam se iz Koprivnice proširio i po nekim okolnim selima. Za sela Kutnjak i Antolovec sačuvane su matične knjige koje je vodila koprivnička starokatolička župa, stoga su nam dostupni podaci o kretanju starokatoličkih vjernika u te dvije filijale. Župnik koprivnički Pavunić navodi kako su tijekom 1929. stanovnici filijala Kutnjak i Antolovec zbog sukoba s tamošnjim župnikom počeli prelaziti na starokatolicizam i da ih je prešlo 88.¹⁷¹ Sljedeće tablice pokazuju brojčani status starokatolika u tim filijalama.

Može se zaključiti iz navedenih podataka kako se starokatolicizam uglavnom proširio među građanstvom Koprivnice, dok je u selima oko grada ima slabijeg odjeka.¹⁷² Uglavnom se radilo o vrlo malom broju seljaka koji su pristajali uz starokatolicizam. O širenju starokatolicizma među koprivničkim građanstvom svjedoči veliki broj spisa o prijelazu koji se čuvaju u Državnom arhivu u Varaždinu.¹⁷³ Zanimljivo je kod tih spisa, da svi završavaju s istom rečenicom: *nadležni dušobrižnik je doduše saslušao, ali nije htio izdati svjedočbu o učinjenim očitovanjima*.¹⁷⁴ Što pokazuje kako rimokatolički župnik, tada Stjepan Pavunić,¹⁷⁵ nije želio izdavati nikakve potvrde niti priznati prijelaze u Hrvatsku starokatoličku crkvu. Osim u selima Kutnjak i Antolovec, starokatolicizam je imao pristaša i u selima Subotica i Cvetkovec, gdje je koprivnički starokatolički župnik služio hrvatske mise.¹⁷⁶ Starokatolici su svoju agitaciju krajem 1929. proširili i na selo Imbriovec, gdje su u seoskoj gostioni održali misu na hrvatskom jeziku.¹⁷⁷ Pavunić u kronici bilježi slijedeće: *u ovu župu (Imbriovec, op. a.) kao i u Kuzminečku uvukao se duh krivovjerja reformaškog - starokatoličkog*.¹⁷⁸ Razlog prelaska na starokatolicizam u Imbriovcu i Kutnjaku bio je sukob sa župnikom oko podavanja lukna: čemu još da napominjemo razne naše patnje

¹⁶⁶ AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.-1934.*, 34.

¹⁶⁷ AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.-1934.*, 38.

¹⁶⁸ AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.-1934.*, 39.

¹⁶⁹ DUKKŽ-MU, *Knjiga prelaza u starokatoličku Crkvu u Koprivnici*

¹⁷⁰ DUKKŽ-MU, *Knjiga prijelaza u Hrvatsku starokatoličku župu sv. Ćirila i Metoda u Koprivnici*

¹⁷¹ AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.-1934.*, 218.

¹⁷² Usp. Dijana SABOLOVIĆ-KRAJINA, Vjerske zajednice i vjeroispovijesti na koprivničkom području, u: *Podravski zbornik*, (1991.)1, 157.

¹⁷³ Državni arhiv u Varaždinu (dalje: DAVŽ), *Gradsko poglavarstvo Koprivnica 1918.-1941.*, vidi spise pod slijedećim brojevima: 36, 159, 297, 664, 730, 752, 1029, 1357, 2026, 2124, 2218, 2545, 3045, 4147, 4288, 4299, 5991, 6427, 6731, 6809, 8697

¹⁷⁴ *Isto*.

¹⁷⁵ Pavunić je kao istaknuti član Stranke prava i njezin zastupnik u Saboru bio politički aktivan u saboru sve do 1920. godine, dok Sabor nije raspušten pred izbore za Ustavotvornu skupštinu. Pavunić je politički bio aktivan i poslije 1918. godine. S obzirom na svoju pravašku prošlost Pavunić je namješten u Koprivnici, gdje je prije njega djelovao Zagorac, također pravaš po svom političkom opredjeljenju, kako bi suzbio reformski pokret i daljnje širenje HSC-a. (Milivoj KOVAČIĆ, *Stjepan Pavunić. Virovec, vrbovečki i koprivnički župnik*, Koprivnica, 2001., 39.)

¹⁷⁶ Iz Hrv. starokat. župe, u: *Koprivničke novine*, 2. XI. 1924., br. 3., 3.

¹⁷⁷ AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.-1934.*, 176.

¹⁷⁸ AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1934.-1938.*, 37.

Tablica 4. Prijelazi na starokatolicizam u Koprivnici od 1924. do 1944.*

Godina	Prešlo na starokatolicizam	Istupili iz Starokatoličke crkve	Godina	Prešlo na starokatolicizam	Istupili iz Starokatoličke crkve
1924.	140	23	1934.	6	0
1925.	19	3	1935.	2	0
1926.	11	0	1936.	3	0
1927.	23	1	1937.	9	0
1928.	11	1	1938.	2	0
1929.	9	3	1939.	4	1
1930.	138	0	1940.	11	0
1931.	69	0	1941.	35	0
1932.	3	0	1944.	1	
1933.	10	0			

* DUKKŽ-MU, *Knjiga prijelaza u Hrvatsku starokatoličku župu sv. Ćirila i Metoda u Koprivnici*

Tablica 5. Kršteni u starokatoličkoj župi od 1923. do 1946.*

Godina	Kršteno	Godina	Kršteno	Godina	Kršteno
1923.	2	1931.	6	1939.	5
1924.	4	1932.	6	1940.	9
1925.	4	1933.	2	1941.	13 (uglavnom židovi)
1926.	1	1934.	1	1942.	12
1927.	1	1935.	1	1943.	3
1928.	2	1936.	0	1944.	2
1929.	0	1937.	8	1945.	4
1930.	6	1938.	13	1946.	1

* DUKKŽ-MU, *Matica krštenih Hrvatske starokatoličke župe sv. Ćirila i Metoda u Koprivnici od januara 1924.;* Do 1926. krstio je župnik Josip Luketić, a od tada do 1946. spominje se samo Rafael (Rafo) Sirotković, župnik. Ovaj popis spominje samo troje koji su istupili iz starokatoličke crkve.

Tablica 6. Vjenčani u starokatoličkoj župi u Koprivnici od 1924. - 1945.*

Godina	Broj vjenčanih parova	Godina	Broj vjenčanih parova	Godina	Broj vjenčanih parova
1924.	2	1931.	2	1938.	5
1925.	4	1932.	2	1939.	5
1926.	3	1933.	2	1940.	7
1927.	8	1934.	1	1941.	3
1928.	3	1935.	0	1942.	1
1929.	3	1936.	0	1945.	2
1930.	2	1937.	3		

* DUKKŽ-MU, *Matica vjenčanih u Hrvatskoj starokatoličkoj župi u Koprivnici od 1924. do 1945.;* Spominje se da 1926. župom privremeno upravlja Stjepan Haberstock. Nadalje se još spominje i nakon 1926. ime župnika Luketića, a od 1935. spominje se samo Rafael Sirotković. Stjepan Haberštok spominje se kao upravitelj župe u Zagrebu (str. 11.)

Tablica 7. Kršteni u starokatoličkim općinama Kutnjak i Antolovec*

Godina	Broj krštenja	Godina	Broj krštenja	Godina	Broj krštenja
1932.	3	1936.	2	1940.	4
1933.	4	1937.	6	1941.	5
1934.	6	1938.	7	1942.	2
1935.	4	1939.	1		

* DUKKŽ-MU, *Matica rođenih starokatoličke općine Kutnjak i Antolovec*; Tajnik je Stjepan Gecy. Krštenja je obavljao župnik iz Koprivnice.

Tablica 8. Umrli u starokatoličkim općinama Kutnjak i Antolovec*

Godina	Broj sprovoda	Godina	Broj sprovoda	Godina	Broj sprovoda
1932.	2	1936.	3	1940.	2
1933.	2	1937.	0	1941.	0
1934.	1	1938.	1	1942.	1
1935.	0	1939.	0	1943.	1

* DUKKŽ-MU, *Matica umrlih starokatoličke općine Kutnjak i Antolovec*

Tablica 9. Vjenčani u starokatoličkim općinama Kutnjak i Antolovec

Godina	Broj vjenčanja	Godina	Broj vjenčanja	Godina	Broj vjenčanja
1933.	2	1936.	5	1939.	1
1934.	1	1937.	2		
1935.	1	1938.	0		

* DUKKŽ-MU, *Matica vjenčanih starokatoličke općine Kutnjak i Antolovec*

kroz koje smo prolazili u tim omraženim luknarskim pitanjima, kako je ono u Imbriovcu 1929. zabubao dražbovni bubanj i vuklo se iz seljačkog dvorišta svako dobro, samo da se nasiti rimski luknarski moloh. Kod nas u Kutnjaku opet učestali su zahtjevi luknarskog podavanja u novcu i *ta žica udešavala se na taj način*.¹⁷⁹ Sukobi između starokatolika i rimokatolika u Imbriovcu nastavili su se tijekom 30-tih godina oko prava pokapanja starokatolika na seoskom groblju. Slučaj je riješen odlukom oblasnog ureda prema kojem se za starokatolike ima urediti poseban dio na groblju.¹⁸⁰ Prva misa na hrvatskom jeziku u Koprivnici održana je na Božić 1921., kroničar župe sv. Nikole zapisao je o tome slijedeće: *na Božić i Stjepanje održali su i popovi odmetnici svoju službu u gombaoni gradske pučke škole, i to na božić polnočku i poldanicu, a na Stjepanje poldanicu. Ovaca imadu dosta iz svih vjera. Katolika, pravoslavnih i židova. - Na staru godinu imat će večernju, a na novu poldanicu. I blagoslov kuća svojih pristaša obaviti će na staro ljeto po podne. Međutim nagrada za trud nema se staviti na stol nego »sub couvert« poslati predsjedniku, nadšumaru Fuksi. Mise služio je oženjeni Haberštok, dočim je jezikom zabavljao pobožno društvo oženjeni ex kapucin Tomac*.¹⁸¹ Misna slavlja uglavnom su se održavala u gimnastičkoj dvorani pučke škole¹⁸² ili u dvorani Sokola.¹⁸³ Mise su se održavale redovito, nedjeljom i

¹⁷⁹ Imbriovec-Kutnjak, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1934., 71.

¹⁸⁰ NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1935., 1092.

¹⁸¹ AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.-1934.*, 30.

¹⁸² Iz hrvatske starokatoličke crkve, u: *Koprivničke novine*, 29. XI. 1925., br. 7., 3.

¹⁸³ MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.-1925.*

blagdanima.¹⁸⁴ Kako bi suzbio starokatolicizam u Koprivnici Pavunić organizira pučke misije od 14. do 21. prosinca 1924. godine koje vode isusovci Ilija Gavrić, senior, Teofil Stržić i Tomo Jagić.¹⁸⁵

Sukobi koji su potresali HSC 1925. godine, spor između Kalogjere i Vidušića, o čemu će biti riječi u narednom dijelu, odrazili su se i u Koprivnici. Župnik Luketić, Vidušićev pristalica, početkom ožujka 1926. daje ostavku na svoju službu i napustio svećenički stalež.¹⁸⁶ Izvori spominju kako je te godine župom privremeno upravljao Stjepan Haberstock.¹⁸⁷ O tome piše i *Starokatolik: pošto se ja brat Luketić zahvalio na službi župnika, župna skupština održana dne 21. o. m. uzela je to na znanje, te mu izrazila priznanje za njegov rad u župi, i zamolili su, da im privremeno vrši vjerske čine brat Stjepan Haberštok, što je i učinjeno po njihovoj želji. Izabrano je i novo župno vijeće sa predsjednikom na čelu zaslužnim bratom Stjepanom Jambrek...*¹⁸⁸ Luketića više ne nalazimo niti na popisu svećenstva HSC-a iz 1931. godine,¹⁸⁹ što je očiti znak kako je Luketić nakon prvog raskola u HSC napustio svoju službu, iako *Koprivničke novine* iz te godine kažu kako nije napustio HSC nego samo svoju svećeničku i župničku službu.¹⁹⁰ Bez obzira na to Luketić je i dalje ostao u Koprivnici i nastavio vršiti svećeničke funkcije zato se 1933. Biskupska kancelarija HSC-a u Zagrebu obraća upravi Savske banovine s molbom: *Luketić Josip bivši svećenik Hrvatske Staro-katoličke Crkve brisan je još otpramo četiri godine iz klera Hrvatske Starokatoličke Crkve pravomoćnom osudom vrhovne nadležne upravne crkvene vlasti. Usprkos toga on i dalje vrši službu svećenika Hrvatske Staro-katoličke Crkve u Koprivnici i time u redove naše uvada zabunu i anarhiju. Čast mi je zamoliti Ugl. naslov, da bi blagohotno izvolio hitnom naredbom raspoređiti prema podređenim vlastima, kako Luketić Josip u Koprivnici ne bi dalje vršio crkvene službe pod imenom starokatoličke crkve kao njezin svećenik.*¹⁹¹ Sukobi unutar HSC doveli su i do promjene cjelokupnog sastava župnog odbora u Koprivnici. Sastanku je predsjedao privremeni upravitelj župe Stjepan Haberstock a u novo vijeće izabrani su: Ivan Flatz, Viktor Reš, Josip Čelansky, Oto Seiveth i Matija Jagar, a od starih članova su ostali Stjepan Jambrek, Vilko Gjurin i Mihovil Tomac.¹⁹² Nakon raskola u HSC-u kojega će protiv Kalogjere predvoditi Donković i Alfonz Šemper novoj crkvi, *Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi Utrechtske unije*, čijim će biskupom 1936. postati Donković, pripasti će župe Karlovac i Koprivnica.¹⁹³ O ovome će Tomac zapisati sljedeće: *uopće koprivnička župa - nazvana »kolijevkom« pokreta - lijepo se razvijala i zauzimala časno i odlično mjesto među svojim mlađim sestrama, starokatoličkim župama u Jugoslaviji, sve dok nije uspjelo nekim smutljivcima da tu župu izrabe za svoja rovarjenja proti zakonitoj starokatoličkoj crkvenoj upravi i zavedu je na nelegalan put borbe.*¹⁹⁴ Nakon Drugog svjetskog rata starokatolicizam će u Koprivnici potpuno nestati, održati će se još koje desetljeće svega u nekoliko starijih domaćinstava u selu Kutnjak.¹⁹⁵

¹⁸⁴ ARHIV FRANJEVAČKOG SAMOSTANA KOPRIVNICA (dalje: AFSKC), *Liber memorialium conventus ca-procensis 1778-1975*

¹⁸⁵ NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera*, sv. IV., 20. XII. 1924.

¹⁸⁶ Trzavice u hrvatskoj starokatoličkoj crkvi, u: *Koprivničke novine*, 14. III. 1926., br. 11., 2-3.

¹⁸⁷ Usp. DUKKŽ-MU, *Matica vjenčanih u Hrvatskoj starokatoličkoj župi u Koprivnici od 1924. do 1945.*; Iz Hrv. starokatoličke crkve, u: *Koprivničke novine*, 21. III. 1926., br. 12., 3.

¹⁸⁸ Župa Koprivnička, u: *Starokatolik*, 30. III. 1926., br. 3., 6.

¹⁸⁹ Svećenici Hrvatske starokatoličke crkve u aktivnoj službi, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1931., 36-37.

¹⁹⁰ Trzavice u hrvatskoj starokatoličkoj crkvi, 3.

¹⁹¹ MGKC, *Arhivska zbirka*, Dopis od 7. XI. 1933.

¹⁹² Godišnja skupština Hrv. starokat. župe sv. Ćirila i Metoda u Koprivnici, u: *Koprivničke novine*, 28. III. 1926., br. 13., 4.

¹⁹³ Usp. J. KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija*, 650.

¹⁹⁴ Dragutin TOMAC, *Staro-katolička župa u Koprivnici*, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1934., 46.

¹⁹⁵ Usp. D. SABOLOVIĆ-KRAJINA, *Vjerske zajednice i vjeroispovijesti na koprivničkom području*, 157.

SUMMARY

Political changes in Croatia in the late 1918 led to a movement within Croatia's lower Catholic clergy from Zagreb Archdiocese, eventually in 1919, expanding to a Reform movement. The movement underwent through several changes-phases, one of which was the so-called »Koprivnica phase«. In 1920, Koprivnica became the center of the Reform movement, thanks to its parish priest Stjepan Zagorac and chaplain Stjepan Vidušić. In addition, at this stage there was an increased tension between the Reformists and the Catholic Episcopate, and to the active participation of the laymen in the aforementioned movement, which until then had been exclusively clerical feudal movement. This is where the first Reformist parish was established, which was to serve as a model for establishing similar ones all over the country. After a definitive schism with the Catholic Church and the establishment of Croatian Old Catholic church, Koprivnica got an Old Catholic church parish that functioned until 1941. The parish was disbanded during the Second World War because of a reluctance of the Ustasha regime to recognize and tolerate Old Catholic church. At the end of WW2 in Koprivnica, it completely vanished.